

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

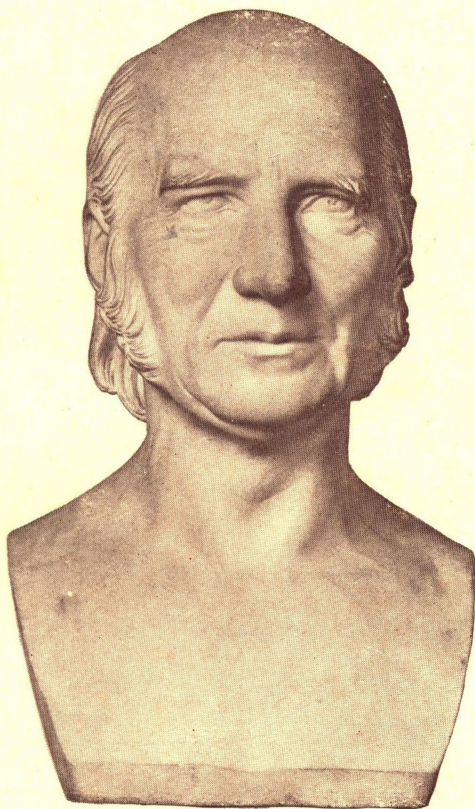
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HOLGER BEGRUP

N. F. S. GRUNDTVIGS
SAGA

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

1 9 2 7

N. F. S. GRUNDTVIGS
SAGA

HOLGER BEGTRUP

CHRISTEN BERG. En dansk Politikers Udviklingstrin
1829—66. 1896.

KRISTEN KOLD. Folkets Førere.
1916.

DET DANSKE FOLKS HISTORIE
i det 19. Aarhundrede. I—II.
2. Udg. 1917.

JAKOB KNUDSEN. En Levnedstegning. 1918.

MIN REJSE I AMERIKA. 1925.

N. F. S. GRUNDTVIGS SAGA

FORTALT AF
HOLGER BEGTRUP

GYLDENDALSKE BOGHANDEL • NORDISK
FORLAG • KØBENHAVN • MCMXXVII

BOGEN ER I SOMMEREN 1927
UDSENDT PAA ISLANDSK UDGIVET AF ÍSLANDSDEILD
DANSK-ÍSLENSKA FÉLAGSINS

—
OPLAG: 2000 EKSEMPLARER

—
PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

I

Hans Barndom og første Ungdomsaar. 1783—1805.

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig — i sit Hjem kaldt Frederik — blev født den 8. September 1783 i Udby Præstegaard i Sydsælland. — Hans Fader, Pastor Johan Grundtvig, var Søn af Præsten Otto Grundtvig, Søn af Præsten Jørgen Grundtvig, Søn af Byfoged Hans Jørgensen Grundtvig i Købstaden Nykøbing i Odsherred i Nordsælland, Søn af Borgmester Jørgen Mortensen (Grundtvig) sammesteds, Søn af Borgmester Morten Tuesen, der levede i samme By omkring Aaret 1600. Længere kan vi ikke følge hans Fædreneæt tilbage. — Hans Moder, Cathrine Marie Bang, var Datter af kongelig Godsforvalter Niels Christian Bang i Odsherred, Søn af Præsten Jørgen Bang i Jylland, Søn af Præsten Jørgen Bang paa Fyn, Søn af Raadmand Jens Bang i Assens, Søn af Raadmand Jørgen Bang sammesteds, Søn af Oluf Bang, der var Borgmester i Middelfart, og som blev adlet af Kong Ludvig den Anden af Ungarn og Bøhmen 1517. — Den vidtbredte Bangske Slægt mente selv, at den stammede fra Ærkebiskop Absalons Søkendebarn, Skjalm Bang, saa at de hørte til den navnkundige HvideÆt, der regnede Palnatoke blandt sine Forfædre.

Grundtvigs Moder var saa stolt af sit Stamtræ som nogen islandsk Frue, der nedleder sin Æt fra Heden-

olds Høvdinge. Naar hun fortalte sin lille Søn Danmarkshistorie, glemte hun ikke at minde ham om, at han var en Frænde af Absalon og Esbern Snare. Dette gav ham fra Barndommen en historisk Sans, der fik Varmen fra hans eget Hjerteblod. Naar man hører Fortidens Stormænd omtalte som sine egne Forfædre, skal man nok komme til at føle sig hjemme i sit Folks Historie. — Moderen gav ham ogsaa en poetisk Natur i Arv, og i det hele slægtede han, som saa mange Stormænd, mere sin Moder end sin Fader paa. Hvad han skylder hende fra Barndoms-tiden, udtrykte han i et langt Digt, som han skrev til hende foran i „Kvædlinger“, der udkom i 1815, da hun var Enke.

Baaret har du under Hjerte
 Alt mit Syn og al min Sang,
 Født til Verden dem med Smerte;
 Skjalden af dit Skød udspang.
 I de gamle Heltedage
 Gennem dig han har sin Rod;
 Sans for Sang og Syn for Sage
 Fik han med dit Adelsblod!

Men den bedste Arv, han fik fra sin Moder, var dog, i hans egne Øjne, den Gudsfrygt, som var Sjælen i Datidens lutherske Kristendom. — Pastor Johan Grundtvig var en rettroende Mand af den gamle Skole ligesom hans Svoger Biskop Balle. Han kunde dele sin Hustrus Ønske om, at alle deres Sønner skulde blive Præster. Men de var fattige Folk, som havde svært ved at skaffe Midlerne dertil. — Grundtvig fortæller derom i Digtet til sin Moder. De tre ældre Sønner var allerede sat i Skole. Nu ventede Præstefolkene snart et nyt Barn. Det var i August 1783. Biskop Balle holdt Visitats i Udby. Ved Middagsbordet i Præstegaarden var der en af Gæsterne,

der sagde paa Dril til Husfruen: „De venter nok en Lille. Hvis det nu bliver en Dreng, skal han vel ogsaa holdes til Bogen, saa De faar Firkløveret fuldt?“ Hun rødmede af Harme og svarede djærvt: „Ja, om saa min sidste Trøje skal springe, faar jeg en Søn, saa skal han være Præst!“

Det Løfte fortrød hun aldrig, skønt det blev svært at holde. Den første Hindring kom, da hun tog ham paa Skødet for at lære ham at læse. Det lod til, at han havde daarligt Nemme. Han kunde ikke komme efter Stavning, og det hjalp ikke, at hun smækkede ham over Fingrene, naar han tog fejl af a og o. I sin Vaande bad hun Gud om Hjælp, og da skete det som ved et Under, at han paa een Gang kunde læse — uden at stave. Fra den Tid blev det en Fryd for Moder og Søn at læse sammen. Den lille Pog slæbte store Bøger ind fra Faderens Stue og læste dem højt for sin Moder, især historiske Skrifter om gamle Dage. Det var, som om de oplevede det med hinanden. Hun lærte ham ogsaa Salmer og Sange. Da han mange Aar senere blev Talsmand for en fri Børneskole paa Hjemmets Grund, stod hans egen Skolegang hos Moderen som det lysende Forbillede for ham.

Men han fik ogsaa en anden god Lærerinde i sit Barndomshjem. Det var en gammel fattig og svagelig Bondepige ved Navn Malene, der var taget i Huset af Barmhertighed, fordi hun ikke selv kunde tjene sit Brød. Men hun kom til at gøre Gavn for Føden, ved alt hvad hun fortalte og sang for lille Frederik. Hun var fuld af folkelige Ordsprog, Sagn og Eventyr, som hun fortalte i bredt sællandsk Almuesprog. Fra hende kom de gamle danske Minder, som de levede hos det menige Folk, ind i hans Sjæl fra hans første Barndom. Hun blev hans folkelige „Sprog-

mesterinde“. Og da han senere tog sig paa at oversætte Saxos latinske Krønike paa jævnt og vittigt Dansk, blev dette ham til udmærket Hjælp. Naar han stred med at „fordanske“ Saxos lange ciceronianske Sætninger, tænkte han ved sig selv: Hvorledes vilde gamle Malene have fortalt dette? Og saa kom det. — Hun sang ogsaa Luthers og Kingos Salmer for ham i Barnekammeret, og han har udtrykkelig sagt, at det var Mindet derom, der siden drev ham til at blive Salmedigter i Fædrenes Aand.

Grundtvig var kun ni Aar, da han kom hjemmefra. En Ven af Familien, den ugifte Præst Laurits Feld, der boede i Tyregodovre paa den jydsk Hede, tog ham i Huset for at forberede ham til Latinskolen. Paa Heden lærte Drengen med det endnu aabne Barnesind at kende Livet blandt de jydsk Bønder. Hos en af dem fandt han Peder Claussens Oversættelse af Heimskringla og læste den med stor Glæde. Men efterhaanden sløvede Eksamenslæsning hans Sans for Menneskelivet og for Sagaens levende Fortælling derom. — I 1798 kom han i Aarhus Latinskole, og her, siger han selv, „glemte han alt andet over Dagdriveriet, Tobakspiben og Kortspillet“. Mindet derom gjorde ham for Resten af hans Liv til en afgjort Modstander af den lærde Skole med dens „Drengvidenskabelighed“, som pinte Sjælen af saa mange danske Børn.

Da han i Efteraaret 1800 kom til København som Student, var han i hele sit Væsen og Tankegang saa forstokket og tør, at man skulde tro, hans gode glade Barndomsliv i Hjemmet var aldeles glemt. Den eneste rørige Drift i hans Sjæl var en ærgerrig Lyst til at komme frem i Verden og blive en berømt Mand. Men med sit indesluttede og kejtede Væsen kunde han ikke gøre sig gældende selv i sin nærmeste Om-

gangskreds. Han fortæller med et vist Lune derom i den Dagbog, han førte i sine Studenteraar. Hos sin Morbroder, den berømte Læge Professor F. L. Bang kom han sammen med en Kreds af livlige unge Damer og Herrer. Men han gik iblandt dem som en Ugle mellem Krager. Hans Dragt var tarvelig og gammeldags. Hans Sprog var jydsk. Og han forstod slet ikke at konversere. De vittige unge Københavnerne, siger han, lod deres Mundes Glathøvl gaa over ham, ikke for at danne ham til et Menneske som dem, hvad de ansaa for umuligt, men for at lade ham føle, at han var — en Klods. Han blev derfor tavs i deres Selskab. — I sin Ensomhed skrev han Digte og Fortællinger i Tidens Smag, ja endog Skuespil. Men hans Vers var saa umulige og hans Fortællinger saa tarvelige, at det syntes utroligt, at han nogensinde kunde blive en virkelig Digter. — Han havde opgivet sin Barnetro og hyldede Tidens flade Rationalisme. Efter sine Forældres Ønske studerede han Theologi, men kedede sig gyseligt derved og hørte næsten ingen Forelæsning til Ende. Hans kæreste Syssel var at spille Kort, og han noterer omhyggeligt i sin Dagbog, hvorledes han den ene Aften vinder 4 Skilling og den næste taber 6 Skilling i „Rambus“.

Saaledes hengik hans Studenteraar i en aandelig Døs. Selv de store Begivenheder, som han blev Vidne til, efterlod tilsyneladende intet dybere Indtryk paa ham. Under Slaget paa Københavns Rhed den 2. April 1801 stod han ved Toldbodbommen og fulgte Kampens Gang. Men kort efter lavede han et tørt satirisk Digt om de Danskes Landeværn og Studenternes Vaabenøvelser. Først flere Aar efter gik det op for ham, at Kanonernes Torden i Kongedybet havde skudt et nyt Aarhundrede ind for det danske Folk. — Da hans Søkendebarn Henrik Steffens i

1802 kom hjem fra Tyskland og holdt sine berømte Forelæsninger om den ny romantiske Filosofi og Digtning, mødte han ganske vist i Høresalen, men forstod saa godt som intet af den aandrige Tale. Først senere oplevede han, at de Frøkorn, der upaaagtet var faldne i hans Sjæl, bar rig Frugt for hans indre Liv.

Hvor ensom Grundtvig var i sine Studenteraar, fandt han dog en enkelt Kammerat, som fik stor Betydning for hans senere Udvikling. Det var Student P. N. Skovgaard, som aabnede hans Øjne for Værdien af den ældste nordiske Literatur og ivrigt opmuntrede ham til at lære Islandsk. Under hans Paa-virkning begyndte Grundtvig at læse Sagaer, men nøjedes foreløbig med dem, der var oversatte paa Dansk eller Latin, da han ikke havde Tid eller Lyst til at tilegne sig de gamle Skrifters Grundsprog. Fra nu af kom de Fortællinger, han skrev, til at handle om oldnordiske Helte og Møer. Men de fik intet ægte nordisk Præg, da han skildrede dem i den moralske, upoetiske Stil, som var gængs i de Dage. Det var foreløbig kun en aandløs Sysse med nordiske Antikviteter. Men det forberedte dog den Stund, da Valhals Porte sprang op for hans undrende Blik.

Da Grundtvig var blevet theologisk Kandidat i Efteraaret 1803, var det hans Ønske at blive i København for at studere Nordens gamle Historie. Men da han ikke kunde tjene sit Brød derinde, blev han nødt til at tage hjem til sine gamle Forældre i Udby, hvor han gik løs og ledig i det følgende Aar. Han sysselsatte sig blandt andet med at lære noget Islandsk paa den besværlige Maade, at han gjorde sig en Ordbog over Sproget ud af de islandske Citater, som han fandt i Finnur Jónssons latinske Kirkehistorie. Det var især for at kunne læse Jömsvinga-Saga, han maatte kende det oldnordiske Sprog. Han

agtede nemlig at skrive en Fortælling om sin „Stamfader“ Palnatoke. Det blev kun et mislykket Tilløb. Men det røbede hans Drift i den Retning, hvori hans Aandsliv siden kom til at udfolde sig. Han gik halvt i Blinde paa Strandbredden og samlede Vragstumper, hvoraf han med Tiden fik tømret sin historiske Skjaldesnekke, da Aanden kom over ham.

II

Digtersyner og Sjælekampe.

1805—1810.

For Brødets Skyld tog Grundtvig i Foraaret 1805 Tjeneste som Huslærer paa Herregaarden Egeløkke paa Langeland. Og her mødte han sin Skæbne i den unge Husfrue, Constance Steensen de Leth, som han blev stærkt forelsket i. — Hans Følelsesliv havde hidtil ligget i Dvale. Den tørre Fornuft havde styret hans Tanker og Handlinger. De unge Kvinder, som han aldrig rigtig kunde komme i Lag med, var i hans Øjne lavere Skabninger end den tænkende Mand. Men da han kom til Egeløkke som en indesluttet Yngling „med skjulte Talenter“, morede det Fru Constance og hendes Veninde, Præstekonen Laurence Graae, at lære ham bedre Skik i den selskabelige Omgang. Under deres lette Samtaler i Dagligstuen drillede de ham som en Bjørn, de vilde have til at danse. Men under denne Leg kom han til at se for dybt i Fruens blaa Øjne, og inden han vidste deraf, slog Elskovsluen mægtig op fra Sjælens dybe Grund. Det kom saa uventet for ham selv, at han uden Modstand lod sig henrive af sit Sværmeri og levede en Stund som i den syvende Himmel. Men da han kom til Eftertanke, blev han forfærdet over den stærke

Lidenskab, der flammede i ham, og nu begyndte der en fortvivlet Kamp i hans Indre, mens han forgæves søgte at dæmpe Hjertets Brand ved at samle sin Vilje til Modstand imod den lønlige, men ulovlige Elskovsdrift.

Under denne Kamp vaagnede hans dybere Sjæleliv, der havde ligget i Dvale siden hans glade Barndoms-tid i Hjemmet. Hans Stemninger kom i de stærkeste Svingninger. Snart var han „himmelhøjt jublende“ og snart „til Døden bedrøvet“. Og da han ved samme Tid kom til at læse „Den unge Werthers Lidelser“, følte han den samme „Sturm und Drang“ i sit Indre som Goethes ulykkelige Elsker. Han syslede med Tanker om Døden, thi hvad var Livet værd uden Kærlighed, som han nu kendte og dog aldrig kunde opnaa. — Men under denne Vaande gik der en ny Verden op for ham. Poesien, der spænder sine Streng over Kløften mellem Liv og Død, fik nu Sangbund i hans Sjæl. Han forstod paa een Gang, hvad han i sin umodne Ungdom havde hørt Steffens sige og Oehlenschläger synge om den evige Aand, som besjæler hele Tilværelsen, og som især kommer til Orde i de sande Digteres Værker. Digtningen er ikke skabt til Leg i ledige Timer eller til at lægge Blomster om Madfadet ved ansete Borgeres Middagsgilder. Nej, Digteren er Præst i Aandens Helligdom og har et herligt Kald til at vække Menneskers Sans for Livets dybere Mening, dets evige Ophav og Maal langt ud over Timelighedens Grænser. Han skal bringe Guddommens Gaver til de Mennesker — „som ej Jordlænker binde, men hvis Sjæle sig hæver til det Eviges Tinde, som aner det Høje i Naturens Øje, som tilbedende bæver for Guddommens Straaler, i Sole, i Violer, i det mindste, i det største, som brændende tørste efter Livets Liv, som — o, store Aand

fra de svundne Tider! ser dit Guddomsblik paa Hel-
ligdommens Sider!“*)

I dette aandelige Syn paa Menneskelivet saae han Udvej fra den Hjertekval, hvori hans lidenskabelige Forelskelse havde bragt ham. Kunde han elske de evige Ideer med den samme glødende Varme som den skønne Kvinde, der var blevet „hans Væsens Herskerinde“, da var han frelst. Da vilde de hede Dampe, som var ved at sprænge ham, blive en Drivkraft imod Livets højeste Maal.

Saaledes blev Grundtvig Digter. Den Lidenskab, der som en vild Hest havde truet med at slæbe ham til Døde, forvandlede sig til en flyvende Ganger med otte Fødder, som bar ham over Tidernes Hav, mens han sad paa dens Ryg under Odins Kappe. Og Færden gik selvfølgelig tilbage til det gamle Nord, som han havde elsket fra sin Barndom, og som hans Tanker stadig havde puslet med, selv i hans aandløse Ungdomsaar.

Hans første store Digtersyn gjaldt Nordboernes hedenske Gudelære, der kom til at staa ham for Øje som et sammenhængende Hele, et Drama, hvis Indhold er den standende Strid mellem Aser og Jætter. Det var Striden i hans egen Sjæl mellem den kødelige Lidenskab og den aandelige Higen imod Evigheden, der storstilet afspejlede sig for ham i de gamle Myther, og som han gav Udtryk i en mærkelig Afhandling, *Om Asalæren*, som han skrev i Foraaet 1807.

Hans første mythologiske Digt var en fri Gengivelse af Eddakvadet „Skîrnisfôr“. Han har følt Ligheden imellem sin egen og Freys Skæbne: at elske en Kvinde, som efter Loven aldrig turde blive hans. Men det var ellers ikke for at faa Næring for sine syge

*) Af Oehlenschlägers »Guldhornene«.

Elskovsdrømme, han nu vendte sin Hu til de oldnordiske Myther. Nej, det var for at styrke sit Sind ved det djærve Syn paa Livets Kamp, som han havde fundet i „Asalæren“. Han vilde overdøve sit Hjertes Suk ved en kraftig Genklang af Eddaens Kæmpekvad. Den „Romantik“, som førte hans Fantasi tilbage til svundne Tider, var ikke en drømmende Kærlenskab, men en ærlig Trang til at kæmpe mod den Lidenskab, som han i Nutidens Liv maatte ligge under for. Det var *Kraft*, han søgte hos de gamle Skjalde, og det blev denne Kraft, som dirrede spændt i hele hans Ungdomsdigtning.

Mens han saaledes digtede ud af sit indre Livs Kamp, bragte det ydre Liv ham Indtryk, som styrkede hans ny Syn paa Tilværelsen. — I 1807 blev Danmark overfaldet af Englænderne. København blev bombarderet, og den danske Orlogsflaade taget af Fjenden. Derefter fulgte en lang og haabløs Krig, som lagde Rigets Velstand øde, skilte Norge fra Danmark og nedsænkede det lille danske Folk i hjælpeløs Afmagt. — I Krigens første Aar kom den unge Søhelt Peter Willemoes til Langeland for at konvoyere Skibe over Bæltet, hvor Englænderne stadig krydsede. Han udførte flere raske Togter, og hans Ry gik fra Mund til Mund. Ved Selskaber paa de langlandske Herresæder traf Grundtvig og Willemoes hinanden og blev gode Venner, som Skjalden og Kæmpen i Sagatiden. Grundtvig saae i Willemoes den sidste Ætling af de gamle Vikinger, og da Helten faldt i Slaget ved Sællands Odde, digtede han en Mindesang om ham, som blev kendt af alle Danske.

Men ved Siden af dette Glimt af Oldtids Heltkraft blev Grundtvig i Krigens Tid Vidne til noget helt andet, der harmede ham til Sjælens Grund. Det var den Letsindighed, som mange af hans Lands-

mænd viste under den store Ulykke, der havde ramt Danmark. Han hørte om, at de letsindige Københav-
nere dansede, mens det endnu røg af Ruinerne fra
Bombardementet. Og han oplevede paa Langeland,
at der blev holdt Maskerader paa Øens Herregaarde
i den følgende Vinter. Denne Letfærdighed blev ham
dobbelt modbydelig, fordi han selv med Magt havde
revet sig ud af Lystens Strøm. — Han skrev derfor
i Foraaret 1808 sin første lille Bog, som han kaldte
„Maskeradeballet i Danmark, et Syn, hver ægte
Nordbo, hver Dannekvinde broderlig tilegnet.“ Han
skildrer deri med harmfulde Ord, hvorledes Skarer
af alle Stænder danser og gøgler paa Bredden af Dan-
marks Grav, mens de synger: „Fryd dig ved Livet
i dine Dages Vaar“. Det nytter ikke, at Danmark i
Skikkelse af en døende Olding træder ind i Danse-
salen og taler strengt til sine vanartede Børn:

Jeg raaber mine Sønner frem.
Ak, faa er de, som hører!
I Blødheds Favn og Lystens Skød
De slumrende sig vælter!
Se, tomme Herrens Templer staar,
Og Støvet ej vil knæle
I Støvet ned for Himlens Gud
At angre sine Synder!
Ak, mine Børn det er, som saa
Foragter Himlens Konge,
Som ser mig syg og springer dog
Med Lyst i Gøglerhammen! — —

Han har næppe talt ud, før Skaren under lystige Vi-
ser fortsætter deres Dans. — Men da synker den ra-
vende Gubbe livløs til Jorden. „Salen rystede som
Blad i Storm, og Skræk udpustede Livsaanden af de
Dansende. Gispende foer de til Hel!“ — Drømme-
synet slutter med, at Fortidens djærve Kæmper,

Hedninger og Kristne i broderligt Fællesskab, flokkes om den døde. Baalet tændes midt i Hallen og vies med Korsets og Hammerens Tegn, mens Kæmperne kvæder:

Høje Odin, hvide Krist!
 Slettet ud er Eders Tvist,
 Begge Sønner af Alfader!
 Med vort Kors og med vort Sværd
 Vies eder Baalet her,
 Begge elskte I vor Fader!

Der skal rejses en Høj over den døde, og paa den skal der staa en Bautasten — „af Dødningeben, — af Hormænds Ben, — af Horkvindeben, — af Nidgingeben! — Og den Bautasten skal stande i Nord, — til forældede Jord — opløses i Damp!“

Det er betegnende, at Grundtvig, der som Olding udtalte det sikre Haab, at „Danmark skal staa, mens Bølgerne ruller“, begyndte sin Digterbane i Ungdommen med et Varsel om, at Danmark skulde gaa til Grunde, inden Aaret var omme.

*

Den 1. Maj 1808 kom Grundtvig tilbage til København efter tre Aars Ophold paa Langeland. Han kom til Hovedstaden for at fortsætte de videnskabelige Studier og de poetiske Arbejder over Nordens Oldtid, som han havde begyndt paa Egeløkke. Han søgte med al Kraft at fordybe sig i Oldtidsminderne, fordi han kun derved kunde komme bort fra den Kval, som hans ulykkelige Kærlighed stadig voldte ham. Han vilde køle sit Hjertes Brand mellem de islagte Fjelde og døve sit Hjertes Suk ved højstemte Kvad om Oldtidens Kæmpedaad. Men han havde ogsaa det Maal at vække sine Landsmænd af deres usle

Syndesøvn ved at male dem store Billeder for Øje af Livet i det gamle Nord. Han samlede dette i en halvt historisk, halvt digterisk Opgave: at genføde Hedenolds Gude- og Heltesagn i en Række poetiske Værker.

Som Indledning dertil udgav han allerede i 1808 „*Nordens Mytologi* eller Udsigt over Eddalæren“, der vakte Opsigt, selv blandt de tyske Romantikere, som det første geniale Forsøg paa at fremstille de gamle Nordboers Livssyn i aandelig Sammenhæng. — Grundtanken deri er, at Livet er en Kamp mellem ædle og dyriske Magter, Aser og Jætter. Men i denne Kamp vil det ikke lykkes Aserne at sejre, fordi de selv har løsrevet sig fra Livets Ophav: Alfader og Nornerne. I dette Mythespejl ser Grundtvig Forfædrenes Syn paa Menneskelivets Kaar. Hvert Menneske har Valget mellem det selviske Liv, som Jætterne afbilder, og det aandsbaarne Liv i Asernes Spor. For Syndens Skyld maa den standende Strid ende i Ragnarok; men bagved lyser Haabet om Gimle for de gæve Kæmper, mens Naastrand venter de usle, der svigtede i Kampen.

Efter Grundridset i *Nordens Mytologi* gav Grundtvig sig i Lag med at udføre det samme Livssyn i en lang Række Digterværker, *Optrin af Nordens Kæmpeliv*, som dels i Sagastil og dels i „historiske Samtaler“ skulde gengive det nordiske Folkeliv fra Tidernes Morgen til Hedenskabets Ragnarok i den vældige Kamp mellem Asatroen og Kristendommen. — Han udvikler denne Plan i en *Indbydelse til gamle Nordens Venner*, der udkom i Slutningen af Aaret 1808.

Vor Tid er truet af almindelig Opløsning. „Derfor nødes vi til at søge en Kreds, hvor Øjet kan styrkes

og frydfuldt bevæges, hvorfra vi kan vende oplivede tilbage og gribe ind i vor Tidsalder med et Mod og en Tillid, som om det svundne kunde genfødes. Held os, at vi fødtes i *Nord*, det alvorlige Livs og den klippefulde Krafts jordiske Fædreland! Dobbelt Held os, at Nordens kraftige Old afprægede sig dybt og uudsletteligt, da den svandt! Tredobbelt Held os, at *Islands* det brede, bølgende Hav fredede om Oldtidens Aand, — at den fromme, men vankundige Iver ej mægtede at bortrive hine herlige Mindesmærker fra Islands Arnesteder, trindt hvilke de som Husguder lejrede sig, at Tidens dorske Vanart ej begrov dem i evig Glemsel!“ — Han indbyder derfor sine Landsmænd til at gøre det muligt for ham, „i en fortløbende Række at fremstille de betydningsfuldeste Optrin af Nordens Historie fra den Time, da Asamanden Odin inddrog i Nord, indtil den Stund, da Palnatoke stræbte forgæves i Jomsborg at fængsle den flygtende Kraft og rejse et unedbrydeligt Tempel for de styrkende Aser.“

„Indbydelsen“ slutter med den Oplysning, at Værkets Hefter vil „blive mange, dersom mine Aar bliver det“. Den unge Digter vil med andre Ord ofre hele sit Liv paa dette Kæmpeværk, han hermed lægger Haand paa. — Han udarbejdede først det store Dramas sidste Akt, som han kaldte *Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord*, med tre historiske Samtaler: „Gorm hin gamle“, „Harald Blaatand og Palnatoke“ og „Vagn Aagesen“. — Disse Optrin udkom i 1809 og var tilegnede Adam Oehlenschläger, som havde aabnet Grundtvigs Øjne for Nordens poetiske Rigdom. Men han tilkendegav tydeligt, at han agtede at føre Læserne dybere ind i Norden end sin Forgænger, der havde fremstillet de gamle Tider med et

Skær af „Sydens Glans“, som maatte fortære Kraften i vore Fædres Livssyn.

Oehlenschläger kom netop ved den Tid hjem fra sin store Udenlandsrejse, dækket med Laurbær. Han erkendte, at den ny nordiske Digter, der var fremstaaet i hans Fravær, „var sejlet Historien adskillige Streger nærmere paa det poetiske Kompas“ end han selv. Men han fandt til Gengæld, at alle Grundtvigs Helte kun var „lyrisk begejstrede Talsmænd for den raa Kraft“. Mange af de unge satte dog netop derfor Grundtvig over Oehlenschläger som nordisk Digter, og „Kraft“ blev et Slagord iblandt dem. Han havde saaledes vundet sig en Hædersplads mellem de danske Skjalde.

Han var nu heller ikke saa ensom i sit daglige Liv som før. Paa Valkendorfs Kollegium, hvor han havde Fribolig, fik han flere Venner blandt sine jævnaldrende: den ædle Nordmand Svend Hersleb blev især hans Fortrolige. Men ogsaa Filosofen F. C. Sibbern, Historikeren Chr. Molbech og den modtagelige Ungersvend Poul Dons delte han meget med. Det var et rigt bevæget aandeligt Liv han førte i dette Ungdomslag. Men der var en Overspænding i hans Sjæl, som stammede fra, at han med al sin begejstrede Tænkning og Digtning søgte at trodse sin Hjertesorg. — Endnu i Efteraaret 1809 skrev han til sin Ven Poul Dons:

Hvo, som har elsket, alene kun veed,
Døves, ej dæmpes, kan Kærligheds Smerte,
Lindres, ej læges, kan saarede Hjerte.

Den Styrke, der var i hans Digtersprog, havde sin Kilde i den indre Kraftanstrengelse, som det kostede ham at bekæmpe sine Følelser. Han stræbte med Flid

at gøre sit Hjerte stumt og koldt, mens han raabte højt i Fantasiens Asarus. Men denne indre Kamp gik ham tilsidst over Magten og fik de spændte Strenge til at briste med Brag.

*

Grundtvig tjente i disse Aar Føden ved at undervise i Verdenshistorie i Det Schouboeske Institut, en højere Skole med friere Former end de sædvanlige Latinskoler. Han tog denne Opgave med Alvor og drev selv vidtløftige historiske Studier som Forberedelse til sine Timer med de halvvoxne Drengene. Ved saaledes at vende Tankerne fra Norden til hele Menneskeslægtens Liv gennem Tiderne fik hans stærke Sjælestemninger et nyt Felt at færdes paa. „Asarusen“ fortog sig, efter at han endnu havde digtet „*Optrin af Asers og Norners Kamp*“ med Emne fra Vølsungesagnet og gengivet et Par islandske Sagaer. Nu luftede hans Sind sig paa Vandring over større Vidder. Han blev især grebet af Korsogstiden, hvori han fandt, at nordisk Kæmpeaand havde indgaaet en inderlig Forening med Kristentroen. Han kom til at ane Kristendommens Magt over Folkenes Liv og følte sig draget til at løfte Korsets Banner i den standende Strid mellem Kød og Aand.

Dette førte til et stort Gennembrud i hans indre Liv. — Han sad, den 9. Okober 1810, i sit Kammer paa Valkendorfs Kollegium og læste i Kotzebues Preussens Historie om, hvorledes de tyske Riddere gjorde Korstog mod de hedenske Preussere. Forfatteren, som var en Tilhænger af Tidens vantro „Oplysning“, omtaler med Beklagelse, at der blev øvet Vold imod disse Hedninger, da man fældede „den grønne Eg“, som de dyrkede, for at plante „det visne

Kors“ i dens Sted. — Ved at læse disse Ord blev Grundtvig saa harmfuld, at han slængte Bogen fra sig og „sprang op som greben af en mægtig Aand, der kaldte ham til Reformator“.

Hans personlige Forhold til Kristendommen havde ændret sig fra den Tid, da det højere Aandsliv fik Magt i hans Sjæl. Den vantro Ligegyldighed, som havde præget hans første aandløse Ungdomstid, var blevet afløst af en voksende Ærbødighed for Fædrenes fromme Tro. I sin Sjølekamp paa Langeland havde han nu og da søgt Hjælp i en Bøn til sin Barndoms Gud. Han saae fra den Tid paa Kristendommen som den højeste Aandsmagt, skønt han levede stærkere i Asalæren end i Kristentroen. — Da hans gamle Fader i Foraaret 1810 blev saa svag, at han maatte have en Medhjælper i sin Præstegerning, beredte Sønnen sig efter sine Forældres Opfordring, lidt modvillig, til dette Hverv. I Marts Maaned holdt han i dette Øjemed en „Dimispræken“, som vakte stor Opsigt, da han udgav den i Trykken. Han gav den Overskriften: „Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?“ Dens Indhold var et Klagemaal over, at de fleste Præster nu om Dage prækede alt andet end Guds Ord i Kirkerne. Nogle ansete københavnske Prædikanter følte sig saa fornærmede over dette, at de bad Kancelliet straffe den unge Mand for hans Beskyldninger imod Gejstligheden. Sagen endte med, at Grundtvig fik en offentlig Irettesættelse for sine djærve Ord. Men skønt han saaledes var optraadt som Talsmand for gammeldags Kristendom, var det ikke noget hjerteligt Vidnesbyrd, han dermed havde aflagt om sin egen Tro. Det var kun Digteren, der havde gjort et Besøg i Kirken og var blevet grebet af Harme ved den almindelige Vanhel- ligelse af Huset, som han elskede fra sin Barndom.

Han opgav da ogsaa snart at blive Kapellan hos sin Fader.

Nu traadte imidlertid Spørgsmaalet om Kristendommen ham nær paa Livet, skønt det fremdeles kun var i Synernes Verden, den talte stærkt til hans bevægede Sind. — Sin Stemning udtrykte han i et Digt, som vistnok er skrevet umiddelbart efter hans Oplevelse den 9. Oktober 1810:

At elske og digte, det haver sin Tid;
 Lyksalig den Tid, det kan bærel
 Men nu kun det gælder om Kamp og om Strid
 For Troens og Himmelens Ærel
 Et Korstog alene kan frelse af Nød,
 Kan Sjælene frelse af evige Død
 Og Rigerne holde i Live!

Han havde haft Planer om at skrive et stort Digt om Korstogene i Middelalderen. Men nu stod det pludselig for ham, at det var ham selv, der skulde gøre et Korstog, ikke med Spyd og Sværd, men med Mund og Pen, imod de Vantro, der myldrede alle vegne, selv i Herrens Helligdom. Til dette Korstog maatte han hente sine Vaaben i den hellige Skrift. Derfor kom Bibelen paa Bordet, mens de verdslige Historiebøger blev lagt til Side. Og i et Par Maaneder sad han langt ud paa Nætterne fordybet i Profeternes stærke Taler. — Ny mægtige Syner vældede op i hans Sjæl. Han læste „Johannes' Aabenbaring“ og saae som i et Søndagssyn Guds Ords Vandring over hele Verden, hvor Folkeslag efter Folkeslag genfødtes derved til et nyt, forklaret Liv i Fædrenes Spor. Men de liflige Syner standsede ved Vantroens Mulm i den nærværende Tid, og her kastede Bibelordet truende Lyn ind i Mørket.

Det blev en brændende Trang for ham at forkynde Guds Domme for den vanartede Slægt, selv om han

derved skulde komme til at lide meget. Maaske vilde det gaa ham som Hans Nielsen Hauge, saa at han endte i Tugthuset. Men det skulde ikke hindre ham i at aabne den store Kamp. — Buen var spændt og Pilen lagt tilrette. Men da brast pludselig den dirrende Streng.

Under sin begejstrede Bibellæsning traf han paa et Ord i den 50. Davidssalme, der ramte ham selv som en Hammer, der knuser Klipper: „Hvad kommer det dig ved at fortælle mine Skikke, og vil du tage min Pagt i din Mund, da du dog hader Tugt og kaster mine Ord bag dig!“ — Disse Ord traf ham som et Lyn og tvang ham til at vende Blikket fra Verden udenom ham indad mod hans eget Hjertes sørgelige Tilstand, som han længe med Flid havde overset. — „Du, som vil gøre Korstog mod den vantro Verden, er du selv en Kristen? Har du dine Synders Forladelse?“ Dette Spørgsmaal faldt som Stene, ja, som Klipper paa hans Samvittighed. Ordet havde ramt midt i hans skjulte Hjertesaar, og Sandheden om ham selv var ved at komme for Dagen. — Det var gaaet ham som den stolte Yngling, der i Uvejrsnatten følger Lynenes Baner paa Himmelbuen og betages af de Lysglimt, som de kaster over fjerne Egne, indtil et Lyn uventet slaar ned i hans eget Hus, saa Ilden blusser omkring ham.

Der var i Aarenes Løb kommet en livsfarlig Afstand imellem hans aandelige Syn og hans Hjertes syndige Tilstand. Fantasien var steget altfor højt over hans virkelige Liv. Som det ofte sker for Ungdommen, naar den har digterisk Evne, havde han glemt at tage sig selv med i sine stærke Drømme. — Det var ikke Løgnbilleder, som havde begejstret ham. Mange profetiske Anelser om Menneskelivets dybe Sammenhæng og Kristendommens frelsende

Magt havde glimtet for hans Øje. Han digtede heller ikke Troen om. Han saae den i det Lys, hvori Fædrene havde tolket den, og paa det sidste var han blevet begejstret for dens Genoprejsning og havde drømt dejligt om Gudsrigets Glans og Vælde. Men hans Hjerter havde ikke været med deri. Han havde følt det som en Lykke, at det var „stivnet i Gru“, da det i sin Tid fristedes til at komme paa vilde Veje. Nu skulde han forfærdes over dets Kulde og lære, „at Lys uden Varme er Helvedes Kval“.

Ud fra sin egen Erfaring sagde han nogle Aar senere i en af sine „Bibelske Prækener“: „Lad os ikke stole paa Indsigten. Den har Djævelen ogsaa. Altid, som i Begyndelsen, skaber Ordet først Lys. Men naar Lyset tændes i os, da gælder det, om vi ved dets Skin vil ransage vort eget Hjerter, om vi vil lade Lyset aabenbare og Sandheden straffe og Ordet udrense dets Uterlighed, eller om vi blot bruger det til at betragte den udvortes Vandel eller indhylle Hjertets Skødesynd i Mørke, vil ikke rette os efter Ordet, men dreje det efter os og blive kolde, selvkløge Sværmere i Steden for Ordets ydmyge Tunger og Tjenere.“

For at det Lys, som havde omstraalt hans Isse, kunde trænge ned i hans Hjerter og opklare dets mørkeste Krog, maatte den Forhærdelse brydes, hvori det længe havde ligget. Det var derfor en Guds Naade, at Ordets Lyn traf ham, selv om den første Virkning deraf blev en fortvivlet Sjælekamp, der for en Stund gjorde ham sindssyg. — Han vilde nemlig ikke straks give sig Gud i Vold. Han turde vel ikke nægte sit Hjertes syndige Tilstand, der saa brat blev bragt for Lyset. Men i Tillid til sin egen Kraft vilde han selv gøre sig ren for Guds Øjne.

Jeg kæmpe mig vilde
 Til Kærligheds Kilde,
 Omskabe jeg vilde mig selv!

Derved kom han ind i et haabløst Arbejde, som kun bragte ham Rædsel og Nederlag. Fik han den kødelige Lyst besejret, saa var straks Hovmoden der i Steden. Han maatte sande Ordet om den onde Aand, som forlader Huset, men vender tilbage med syv andre, der er endnu værre. Hans Sjæl blev Tumleplads for skiftende Lyster, som han ikke kunde styre. Og denne Hjertets Afmagt blev tilsidst det forfærdeligste ved hele hans Tilstand.

Bortblæst var min Styrke
 Og myrdet min Ro.
 Det tordned i Mørke:
 Og havde du Tro
 Til Bjerge at flytte,
 Det kan ikke nytte,
 Naar stenhaardt er Hjertet og koldt!

Saaledes har han poetisk malet sin daværende Sjælevaande i Digtet „Nyaars-Morgen“ fra 1824. Men mere ligefrem har han skildret den i en af sin „Bibelske Prækener“ fra 1815:

„O, har vi fornummet, hvad det betyder, at se for sine Øjne, hvor umuligt det er uden Renhed og Helliggørelse at se Herren, og dog føle sig nedsunket i Synds og Urenheds dybe Grav, føle sig omsnoet af den gamle Slange, som er Djævelen, føle Hjertet opfyldt af hans Gift: med Hovmod, Gerrighed og Velslyst, og med alt dette føle sig aldeles udygtig til Strid, uvillig til Anger, — har vi fornummet dette, siger jeg, veed vi af egen Erfaring, hvordan man er til Mode, naar det sortner for Sjælens Øje, naar vi ser, at der er ingen Redning fra den evige Pine, mærk vel, den evige, med mindre det sker, som er en Umu-

lighed for vore Øjne: at vi bliver Herre over Synden, som behersker os, lærer at hade og bekæmpe, hvad vi elsker, lærer at elske, hvad vi hader: den Lov, som fordømmer os, den Herre, som knuser os med sin Vredes Aasyn, — har vi fornummet dette, da veed vi, hvad vore første Forældre følte, da de hørte Dommen oplæse!“

Under Tyngselen af dette blev han som forstenet. Han læste ikke længer i Bøgerne, men sad i vaagne Nætter og stirrede taareløs frem for sig. Ingen Trøst af de deltagende Venner kunde naa hans Hjerte. „Ej græde jeg kunde — for Gud eller Ven, — kun grue og grunde — og grue igen!“ — Snart grublede han over Forsoningens Gaade, snart skælvede han for den evige Dom. Tilsidst svigtede hans Selvherredømme under det overvældende Tryk, og alle Sjælens Kræfter kom i det vildeste Oprør. — „Ja, vi kender det,“ siger han i en anden af sine Bibelske Prækener, „alle, som raabte til Herren i vor Sjæleangst, da Bølgerne gik over vort Hoved, og Afgrunden gæbede trindt os, og Styrmanden, som vi kaldte vor Fornuft, gav Roret op og overgav os til Fortvivlelsen. — Og selv de, der end ej har pløjet det vilde Verdenshav, de veed dog vel, der er et saadant i Menneskebarmen, de har vel set paa Medmennesker, at naar det kommer i Oprør, da er det frygteligt over al Maade, da frelser kun et stort Vidunder fra Skibbrud og Undergang, da er Mandevide og Verdensklogskab og Dødeliges Heltmod og Kæmpekræfter endnu langt mere utilstrækkelige end til Redning af en udmattet Svømmer i en Malstrøm!“

Grundtvig blev sindssyg. — Hans Venner paa Valckendorfs Kollegium maatte vaage over ham, nu og da kæmpe med ham, naar han blev ustyrlig. — Hans Morbroder, Professor Fr. Bang blev hentet. Han var

ikke alene en kyndig Læge, men ogsaa en alvorlig Kristen. Da han saa, hvorledes Tilstanden var, sagde han: „Her hjælper ikke Doktor og Medicin! Lad ham komme hjem til sine Forældre!“ — Da Vennerne ikke turde lade Grundtvig rejse alene, fulgte Sibbern ham den 20. December til Udby. Under Vejs overnattede de i en Kro, hvor Grundtvig ikke kunde sove i sin vilde Fortvivlelse. Den ædle Sibbern vidste intet andet Raad end at bede til Gud for sin syge Ven. Grundtvig skrev senere til ham: „Saaledes som De stod for mig med foldede Hænder i Vindbyholt, vil De staa for min Sjæls Øje, saa længe jeg kan aande!“

Hvor tungt var det ikke for de gamle Forældre at faa deres Søn hjem paa den Maade! Hans Fader trøstede sig ved, at det var aandelige Anfægtelser, han led af. Dem kendte han selv til og vidste, at den Gud, som saarer, ogsaa kan læge. — Men især var det strengt for hans Moder, der havde stræbt at elske ham op til Herrens Tjener fra hans spæde Barndom, og som havde glædet sig over de store aandelige Gaver, han viste i den voksne Alder. Om Foraaret havde hun skrevet et harmfuldt Brev til ham, da han ikke vilde komme hjem som Medhjælper for sin gamle Fader. Nu kom han, men kun som et nedbrudt og fortvivlet Menneske uden Herredømme over sine egne Tanker!

Det er dette, Grundtvig tænkte paa, da han fem Aar senere skrev i sit Digt til hende:

Moder, jeg vil ej opregne,
Hvad du siden for mig led,
Ingen og i Støvets Egne,
Ikkun Himlens Gud det veed.

Men Modersmerten blev ikke ufrugtbar. Hun fik Lykke til at hjælpe sin Søn frem i Herrens Lys, lige-

som hun en Gang i de samme Stuer havde baaret ham ind i Verdens Lys.

Dær du bar mig under Hjerte
Som en kristen Præstebrud;
Dær du fødte mig med Smerte,
Som til Verden, saa til Gud!

Under hendes Bøn og Sang faldt der Ro over ham, og da Juleklokkerne begyndte at kime, vaagnede hans bedste Barndomsminder. De gamle Julesalmer, som han i mange Aar ikke havde regnet for noget, de kom nu frem fra en lønlig Vraa i hans Hjerte og lød igen fra hans Læber.

Hver og en mig tyktes glemt,
Men de havde dybt sig gemt
I det lukte Hjertekammer;
Og da Herrens Lyn slog ned
Med et Brag, jeg ej kan nævne,
Gennem Dørens brede Revne
Fangerne udgik med Fryd.
Brat fornam jeg kendte Lyd,
Ordene mig laa paa Tunge,
I mig tyktes det at sjunge:
»Fra Himlen højt kommer vi nu her!«
Tonen var saa kendt og kær;
Det ej andet kunde være,
Svare maatte jeg i Løn:
»Lov og Tak og evig Ære
Ske dig, o, Guds Hjerte-Søn!«

I disse Minders Vold vaagnede han op af Vildelsen og følte, at han ikke var sunket i Afgrunden, som truede ham, men laa som et hjælpeløst Barn i Hjemmets Moderskød. — „Saa rørtes Hjertet til at fatte den enfoldige Tro og sukke efter Kærlighed, da Herren rørte mig med Sandheds Kraft. Saa sank jeg tilbage i mine Fædres og Luthers Arme, i Tonerne fra

Barnealderen, hvis Klang genfødtes i mit Øre.“ — Ja, saaledes vandt han Fred efter den haarde Sjælekamp og levede fra den Tid trygt i sin kristne Barnetro.

Denne „Omvendelse“ gjorde ham ikke alene til en troende Kristen, den bragte ogsaa Enhed i hans Menneskeliv ved at gøre Hjertet til Kilden for al hans Tanke, Digt og Daad. Ved at blive Barn igen overfor Gud voksede han til en vældig Kæmpe for Guds og Folkets Sag.

III

Hans første Præsteaar.

1811—1815.

Da Grundtvig saaledes havde vundet Sjælefred, var der intet, han hellere vilde, end at blive Hjælper hos sin gamle Fader, og det lykkedes ogsaa at faa Sagerne saaledes ordnet, at han blev udnævnt til personel Kapellan for Udby og Ørslev Sogne. Kort før Pinse 1811 blev han præsteviet i København og gik nu ydmyg, men frimodig til sin Præstegerning, som han udførte med største Nidkærlighed.

Alle sine tidligere ærgerrige Planer lod han gladelig fare i Jesu Navn. Han mente i Begyndelsen, at han helt burde høre op med at dyrke Videnskaben og Digtkunsten. Men det blev ham dog snart indlysende, at de Evner, han havde dertil, godt kunde bruges fremdeles, naar han kun ikke søgte sin egen Ære derved, men digtede og skrev til Guds Ære og til sine Landsmænds Gavn. — Kunsten for Kunstens Skyld forsagede han aldeles. Men, som han selv siger: „Harpen, som jeg hængte paa Herrens Alter, rakte

han mig selv igen, og glad slaar jeg de nystemte Streng.“ — Man kan sige, at der under Grundtvigs Sjælekamp gik en stor Digter tabt. Men til Gen-gæld strømmede al hans digteriske Kraft nu ind i hans Livsgerning og kom saaledes i Tidens Løb den kristne Menighed og det danske Folk til langt mere Gavn, end om han havde brugt sine Evner til at forme en Række poetiske Mesterværker.

Hans strenge Dom over Tidens Vantrø og den djærve Maade, hvorpaa han lod sin kristne Trø gennemtone alt, hvad han fra nu af talte og skrev i Vers og Prosa, skilte ham brat ved den Yndest, han havde vundet i de dannede Kredse. Ja, hele Resten af sit Liv kom han til at staa som en ensom Mand i den danske Bogverden. Først vakte han forbitret Modsigelse, men snart valgte hans Modstandere det farligere Middel at tie ham ihjel. Selv hans største Værker blev næsten aldrig omtalte i de københavnske Blade og Tidsskrifter. Men dette rokkede ham ikke en Fodsbred. Han gik sin egen Vej i Guds Ærende og naaede ad den i Aarenes Løb til at faa et bredt Lag af det menige Folk i Tale, som andre Forfattere slet ikke havde tænkt paa at bejle til med deres Skrifter.

Der er en nøje Sammenhæng imellem Grundtvigs Kristentro og den „Folkelighed“, der fra nu af prægede hans offentlige Færd. Det Broderskab, han kom til at føle overfor selv de ringeste af sine Landsmænd, var baaret af den Trø, „at vi er alle Kongebørn, skønt fattige og ringe“. Alle Mennesker er skabt til evigt Liv. Derfor er det værd at ofre al sin Kraft paa at vække og oplyse den vankundige Almue.

I sine første Præsteaar troede han, at Maalet snart kunde naas, naar han kun brugte Ordets Sværd med brændende Nidkærlighed. Han tænkte sig, at hvis han

blot kunde ildne andre ordførende Mænd og især Præsterne til at fylke sig om Korsbanneret, saa skulde Lyset hurtig seje og sprede det Mulm, der laa over Landet. Men den voldsomme Iver, hvormed han tiltalte dem, han vilde hverve, stødte dem alle fra ham. Han skrev indtrængende Breve til I. P. Mynster og Oehlschläger, men fik overlegne og afvisende Svar. Han forelæste ved et Præstemøde i Roskilde i 1812 et langt historisk Digt, *Roskilde-Rim*, der mundede ud i et Raab til „Zions Vægtere“ om at holde trofast Nattevagt over Herrens Hjord. Men Provsterne og Præsterne sov bogstavelig, mens han lod sin Røst runge for deres lukkede Øren. Han skrev samme Aar en mærkelig *Verdenskrønike*, der skulde vise, at den bibelske Kristendom er den bærende Kraft i Folkenes Liv. Men de haarde Domme, han deri fældede, selv over nulevende Mænd, der manglede Troen, forargede alle hans dannede Læsere. Han stod tilsidst helt alene som „Bibelens ensomme Kæmpe“.

Da hans Fader døde i 1813, flyttede han til København. Derinde, hvor Vantroen havde sit Hovedsæde, maatte *han* ogsaa være, som vilde kæmpe imod den. Men det var ham ikke muligt at faa noget Præstembede i Hovedstaden, da han ved sin Dimispræken havde gjort Byens Gejstlighed til sine afgjorte Modstandere. — I henved otte Aar kom han til at leve i trange Kaar som tjenstledig Kapellan. Den unge københavnske Digter J. L. Heiberg skrev spottende om ham:

En Kapellan kan gammel blive
Og holde sig ved Haab i Live.

Men disse Ord har Grundtvig selv senere brugt til at udtrykke, hvorledes han i den lange Modgangstid

dog altid bevarede „et urimeligt Haab“ om, at Aanden atter skulde vaagne hos det danske Folk.

Aarene 1813—14 hører til de mørkeste i Danmarks Historie. Den ulykkelige Krig med England havde aldeles udtømt Landets Kræfter. Dets Handel var tilintetgjort, og dets Handlekraft lammet. I 1813 spillede Staten Bankerot. I 1814 kom den sørgelige Fred, som skilte Danmark og Norge. Armod og Afmagt prægede Folkets Liv, og der fattedes aandelig Kraft til at bære de udvortes Trængsler. — Paa Baggrund af al denne Elendighed talte Grundtvig som en Daniel paa Babels Gader mod Folkets Synd og Vantro. Han spaaede om, at dets sidste Time vilde komme, hvis det ikke snarlig omvendte sig i Sæk og Aske under Herrens Straffedomme. Hans Sjæl var kommet i mægtige Svingninger under de rystende Verdensbegivenheder. Det stod for ham, som om hele Folket nu skulde gennemgaa de samme Prøvelser, som han selv havde haft for faa Aar siden under sin haarde Sjælekamp.

Da det ved Nytaar 1814 saae ud til, at Tvillingrigets Skæbne skulde afgøres ved et Braavallaslag paa Danmarks Sydgrænse, hvor den svenske Tronfølger Bernadotte stod med en Fløj af de Allieredes Hær og krævede, at Frederik den Sjette skulde afstaa Norge, kom der en stærk Stemning op blandt de københavnske Studenter for at drage frivillig ned til Hæren i Holsten. De bad Grundtvig om at tage til Orde i deres Forsamling, og han holdt i Helligtrekongersdagene flere stærke Taler til de Unge. Han var selv rede til at gaa med, men han foreholdt Studenterne, at det vilde være Galenskab at kæmpe imod Evropeas dygtigste Soldater, naar det ikke blev gjort i Tro paa den almægtige Guds Hjælp. — Paa dette Spørgsmaal delte Studenterne sig i to Flokke. Omtrent halv-

hundrede fulgte Grundtvig og sluttede en højtidelig Broderpagt med det Løfte i Guds Navn at ville ofre Liv og Blod for Fædrelandet. Et Brev med Tilbud derom blev sendt til Kongen. — Der blev dog ikke Brug for Ungdommens Offervilje, da Frederik den Sjette den 14. Januar 1814 sluttede Freden i Kiel og afstod Norge til Sverige. Men for Grundtvig blev disse „Helligtrekongersdage paa den danske Højskole“ et glædeligt Tegn paa, at Gudstro og Mandesmod ikke var helt døet ud i den unge Slægt.

Efter Freden sank Danmark i Dvale, og det blev almindelig sagt baade af Venner og Fjender, at det lille Rige snart vilde synke i Graven. Næste Gang en Stormflod rejste sig i Verdenshavet, vilde den overskylle det lave Øland, som laa værgeløst i Bølgegangen. Men netop paa den Tid fik Grundtvig et mærkeligt Haab om Fædrelandets Frelse. — Der var saa vist ikke noget i de ydre Forhold, som styrkede dette Haab. Folket havde kun viist Afmagt og Usselhed. Og ingen havde stærkere end Grundtvig paatalet dets mange Synder. Men det var heller ikke paa det danske Folks Dyder, han byggede sit Haab. Det var alene paa Tro til Himlens Gud.

Han saae ud over Verden og spurgte sig selv, hvilket Folkeslag den Almægtige vel kunde bruge til Tjener for sin Vilje. Rundt om saae han væbnede Stormagter, som stredes om Herredømmet i Verden. Deres Sind var ikke til at gaa Guds Ærende. Og da han saa vendte Blikket til sit eget lille Fædreland, fandt han vel intet at prale af, men derfor heller ingen Fristelse til at stole paa sin egen Kraft. Saa hjælpeløst havde Danmark aldrig været. Men netop derfor maatte Folket vel kunne faa Sind til at lade Gud raade for dets Skæbne. Og da var dets Lykke gjort, thi Guds Kraft fuldkommes altid i vor Skrøbelighed.

Det eneste, der kræves, er, at vi vil være sanddru imod ham. Og det var netop den eneste Dyd, Grundtvig tiltroede sine Landsmænd.

Saaledes gik der for hans Øjne en Lykkestjerne op over Danmark. Det Land, der laa paa Afgrundens Rand, stormslaaet i det vilde Verdenshav, det laa ogsaa som en aaben Mark for Himlens Sol, en Muldjord som den, hvoraf Herren fra Begyndelsen af havde dannet Mennesket. Dertil knyttede han sit Haab for det danske Folks Fremtid.

Muldjord i Bryst — ser den høje med Lyst,
 Dær kan Solstraalen bo, — dær kan Himmelbyg gro;
 Han, som hører, naar Muldjorden sukker,
 Den med perlende Taarer bedugger;
 Med den Trøst kommer Troen tilbage,
 At end lever den Gamle af Dage!

Det var „et Folkeliv af Guds Naade“, han haabede paa, og som han senere i saa rigt Mon mente at opleve. Han overvurderede ingenlunde sit Folks Dyder. Ingen havde revset Danskerne mere end han. Men han troede paa, at „i Danmark er Lykken bedre end Forstanden“. Og han gjorde, hvad han kunde, for at bringe Himlens Sol og Ordets Sæd til det fattige Land, for at det, lavt som det laa, dog kunde blomstre op med Guld og grønne Skove.

Fra den Tid ændrede han Tonen i sin offentlige Tale. Mens han før havde truet, søgte han nu at trøste med de mildeste Ord. Saa længe Norge havde været forenet med Danmark, havde han altid følt sig i Pagt med den norrøne Kraft i de norske og islandske Fortidsskrifter. Men nu bøjede han sig med kærligt Sind ned til Livet i Lavlandet og lyttede efter den levende Røst hos det danske Folk, hvor svagt den saa lød i Almuens gamle Sagn og Viser. Med Vilje opgav han den højstemte Stil, som han havde lært af de

oldnorske Kvad og Sagaer, og søgte at tale som den danske Bonde for at blive forstaaet af ham. Alle Barndomsminderne fra Sydsælland og fra den jyd- ske Hede tog han i Brug og granskede med Flid de danske Skrifter fra Middelalderen, Folkeviserne, Rim- krøniken og Ordsprogene for at gøre sin Tale folke- lig. — Han fløj ikke længer til Fjelds, men svævede lavt over Bølgerne for at lytte til den Havfrusang, der gennem Aarhundreder har nynnnet smaat til Bør- nene om Fædrenes Minde. Ad denne ydmyge Vej naaede han fra de store romantiske Fjernsyner til det virkelige Liv under Almuens ringe Kaar, men kom netop derved i Pagt med den danske Folkeand, saa at han kunde vække den til ny Kraftytringer i den kommende Tid.

IV

Dansk historisk Arbejde.

1815—1821.

Da Grundtvig forgæves havde søgt at blive Præst i Hovedstaden, saae han deri Guds Fingerpeg om, at han helt skulde ofre sig for den folkelige Vækkelse ved Genoplivelse af de gamle danske Minder. Han mente ogsaa, at dette kunde blive den bedste Ind- ledning til en senere Forkyndelse af Kristendommen, da kun vaagne Folk var egnede til at høre Guds Ord.

»Klokken i den danske Kirke, — det er Sagas klingre Skjold!«

Han tog derfor, som han siger, „Vintersæde i Studere- kammeret“ og blev derinde i seks Aar, stærkt optaget af historisk Granskning og folkelige Skrifter. — Inden Skilsmissen fra Norge havde han for „Selskabet for

Norges Vel“ paataget sig at oversætte *Snorre Sturlassons Heimskringla* paa Dansk. Men nu, da han vendte sin Hu til de danske Minder, kunde han ikke nænne at fordanske den norske Kongekrønike uden ogsaa at oversætte *Saxos latinske Danmarkskrønike*. Paa dette store boglige Arbejde anvendte han i seks Aar sin meste Tid og aandelige Kraft.

Hans Maal var at gengive de to historiske Hovedværker fra Nordens Middelalder paa saa folkeligt et Sprog, at Bøgerne kunde læses med Lyst af jævne Borgere og Bønder. — Med *Heimskringla* lykkedes det vel mindst, fordi Grundtvigs brede, gemytlige Vendinger ligesom drog Snorres højbaarne Sagastil lovlig langt ned. Skjaldeversene oversatte han særdeles frit. Men mange vil sande, at han gjorde gode danske Digte deraf, skønt han afveg stærkt fra Formen i de norsk-islandske Draper. — Med *Saxos* klassiske Latin var hans Fremfærd mere forsvarlig, naar der virkelig skulde skabes en Folkebog af den lærde Munks pyntelige Krønike. Hver af *Saxos* snørklede latinske Fraser erstattede han med en kraftig Snak i „Borgestustil“. For hans moralske Sentenser satte han vittige danske Ordsprog, og de latinske Omskrivninger af nordiske Oldtidsdigte forvandlede han til klingende Vers, der sprudlede af Liv og Kraft, men nu og da faldt temmelig platte. Hele Værket er mere en Omdigtning end en Oversættelse. Samtidens Kritikere fandt Sproget altfor bondsk. Men vor Tids Maalgranskere agter Grundtvigs *Saxo* for en Guldgrube, fordi der vrimler i den af Talemaader, der er tagne lige ud af Folkemaalet.

Naar Grundtvig saa dristig tilsidesatte Hensynet til Tidens dannede Smag, var det, fordi han til Gengæld haabede, at en saadan folkelig *Danmarkskrønike* skulde give Menigmand Kærlighed til Fædrenes Min-

de og saaledes blive et vigtigt Middel til den almindelige Folkevækkelse, som han tilstræbte. Men skønt enkelte Bønder hist og her læste Bogen med Glæde, saa opdagede han dog snart, at det var umuligt at vække et Folk af Dvale ved selv de livligste Skrifter paa Modersmaalet. Af sit spildte Arbejde dermed drog han den Lære, at man maatte træde Virkeligheden nærmere endnu, man maatte tale til Folket med levende Tunge, hvis det skulde lykkes at kalde det op af dets aandelige Døs.

I de samme Aar skrev han ogsaa andre Bøger. Han udgav i 1815 sine *Bibelske Prækener* og en Samling Digte, som han kaldte *Kvædlinger*. I 1817 skrev han en ny *Verdenskrønike*, og samme Aar begyndte han Udgivelsen af Tidsskriftet *Dannevirke*, der bærer Vidne om, hvorledes han stadig syslede med Tanker om Folkets historiske Oplysning. I dette Tidsskrift findes Grundtvigs store Digt *Paaskeliljen*, der indeholder en mærkelig Samtale ved Kristi Grav mellem en Farisæer og de romerske Soldater. Digtet var et Udtryk for Grundtvigs Haab om en Opstandelse af Kristenlivet og Folkelivet i Danmark. — Han skrev ogsaa i „Dannevirke“ sit danske *Bjarkemaal*, der begynder saaledes:

»Sol er oppe,
 Skovens Toppe
 glimrer alt som Gimles Tag;
 Bud os bringer
 Hanevinger
 Hanegal om klaren Dag.
 Vaagner, vaagner, danske Helte!
 Springer op og spænder Bælte!
 Dag og Daad er Kæmperim!«

Det var dog kun som et Hanegal ved Midnat. Der var endnu langt til Morgen. — I sin natlige Ensom-

hed grublede Grundtvig over Vilkaarene for en folkelig og videnskabelig Oplysning paa nordisk Grund. — I Modsætning til de tyske Filosofer, som mente, at de kunde klare Tilværelsens Gaader ved et stort logisk Tanke-system, hævdede han, at Menneskeslægstens Historie er vor eneste paalidelige Læremester til Forstaaelse af Livet. Hans Ideer var endnu ikke afklarede, men det er meget lærerigt at følge deres gærende Udvikling i de Afhandlinger, han skrev derom i Dannevirke.

Af sin Samtid blev han stadig spottet og miskendt. Han følte sig uhyggeligt ene, som om han sad inde lukket i Fædrenes Gravhøj og dromte om kommende Tider. For dog at komme i Kast med Omverdenen tog han Del i den literære Fejde mellem Jens Baggesen og Oehlschlägers Beundrere. Nogle af hans Indlæg var vægtige og dybsindige. I andre prøvede han at bringe lidt folkeligt Vid ind i den luftige, æstetiske Strid. Det hele overbeviste ham om, at Jorden endnu var stivfrossen trods de studerte Folks kaade Fastelavnsløjer. — Det blev ham tilsidst næsten uudholdeligt at vaage længere i den aandelige Vinternat, som rugede over Landet. Hans Haab for den danske Sag flakkede som et Lys, der er ved at brænde ned i Stagen. Men da fik han en personlig Opmuntring, som lavede ham op. Han blev nemlig uden Ansøgning kaldet til Præst i 1821.

V

Kirkelig Kristendom.

1821—1827.

Kong Frederik den Sjette skønnede paa Grundtvigs historiske Arbejde og havde i 1818 bevilget ham 600 Sølvdalere om Aaret til fortsat Virke med Dan-

marks Historie. For de Penge havde Grundtvig giftet sig med Præstedatteren Lise Blicher, som han i syv Aar havde været forlovet med. — Han ønskede meget at blive Præst i København. Men i 1821 kaldte Kongen ham, uden at han havde søgt derom, til Sognepræst i den lille Købstad Præstø i Sydsjælland, nær ved hans Barndomshjem i Udby. — Hans gamle Moder boede som Enke i samme By, og det var hende en Fryd at faa sin kære Søn til Præst. Aaret efter talte han ved hendes Jordefærd og skrev et bevæget Digt til hendes Minde. — I det fredelige og skønne Præstø lykkedes det Grundtvig at fuldføre sine Oversættelser af Saxos og Snorres Kongekrøniker, der længe havde hvilet som en tung Byrde paa hans Sind. Og snart efter fik han sit Ønske opfyldt om at blive Præst i Hovedstaden. Han søgte og fik nemlig i Efteraaret 1822 Embedet som residerende Kapellan ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn.

Nu skulde det vise sig, om han ved det mundtlige Ord fra Prækestolen kunde vække Røre i Tidens døde Vand. — Udvortes tegnede det godt. Den store Kirke fyldtes hver Søndag af Tilhørere, baade Almuesfolk og Studenter. Selv en Mand som I. P. Mynster ulejlignede sig en Gang derud og fandt, at Grundtvigs Præken trods Uklarhed dog var kraftig og stemningsfuld. — Men Grundtvig selv var ikke tilfreds. Han mærkede ikke, at Guds Ord virkelig vakte Tilhørerne til kristeligt Liv, og frygtede for, at det kun var Nysgerrighed og Beundring for hans personlige Evner, der fik saa mange til at komme. Det tyngede tillige paa hans Samvittighed, at han maatte forrette kirkelige Handlinger for en Mængde Mennesker, der var ligegyldige eller vantro, men som efter Landets Lov dog maatte til Kirke for at blive konfirmerede, gaa til Alters eller blive ægteviede. — Da

han havde været Hovedstadspræst i et Aar, følte han sig saa ilde ved sin haabløse Kamp mod Verdslighed, at han tænkte alvorligt paa at nedlægge sit Embede. Kunde han intet udrette til Fremme af sand Kristendom, saa gjorde han vel i Længden mere Skade end Gavn ved at præke for døve Øren.

Han prøvede da paa, om han ikke kunde skrive en Bog til Forsvar for Troens Sag, der kunde vække Opsigt og i al Fald tvinge Modstanderne til aaben Modsigelse. Men det vilde ikke lykkes for ham. — Dog blev hans tilsyneladende haabløse Arbejde med Mund og Pen ikke uden Frugt. Han kom tilsidst til at gribe i sin egen Barm og opdagede med Skræk, at den aandelige Ligegyldighed, der omgav ham, var trængt dybt ind i hans egen Sjæl. — I Angst for den aandelige Død tyede han til Gud og oplevede nu et nyt aandeligt Gennembrud, som fik Livets Kilde til at springe med underfuld Kraft i hans Hjerte. Mens han, omkring den 1. December 1823, sad og forberedte sig til sin Præken paa den kirkelige Nytaarsdag, blev han grebet af de Ord i Dagens Tekst: „Se, Natten er fremrykket, og Dagen er kommen nær!“ Det kom til at staa for ham med fuld Forvisning, at disse Ord nu skulde gaa i Opfyldelse i den danske Kirke. Og ud fra denne Overbevisning holdt han paa Advents Søndag en glad Præken, hvori det var for ham, som det mørke Kirkerum blev oplyst af Morgenrødens Glans fra Korets Vinduer.

Fra den Stund saae han hele Kristenlivet i et nyt Lys. — Hidtil havde han, selv naar han talte for Hundreder af Tilhørere, følt sig som den ensomme, der stræbte at faa enkelte i Forsamlingen til at vaagne for at leve det samme ensomme Liv med Bøn og Bibellæsning, som han selv førte. Men nu følte han sig omgivet af en Menighed, hvis kristne Liv laa i

deres aandelige Fællesskab. Han havde før ved „Kirken“ nærmest tænkt paa den ydre, lovfaste Ordning, Kirkebygningerne, Sognene, Præsteskabet og Ritual. Han havde set paa denne Kirke som en sørgelig, sammenfalden Ruin og havde haft den fortvivlede Tanke, at han var kaldet til at rejse den igen af Gruset. Men nu gik det op for ham, at den udvortes Kirke kun var et brøstfældigt Menneskeværk med Præg af de historiske Forhold, hvorunder det var vokset op. — Den sande Kirke, den, som i vor Trosbekendelse kaldes „den hellige, almindelige Kirke“, det er Herrens levende Menighed i alle Lande og gennem alle Tider, — ikke et drømt Ideal, men en aandelig Virkelighed, der omslutter alle troende Døbte. Dens Bygmester er Guds Aand, og midt i den er Jesus Kristus selv levende tilstede i sit Ord. I ham forener Aanden alle de Troende til en organisk Enhed, et aandeligt og hjerteligt Fællesskab. Og det er den eneste sande Kristendom at have Del i Menighedens Fællesliv, som en levende Sten i det Guds Tempel, som Helligaanden bygger og værner.

Dette er den „kirkelige Anskuelse“, hvori Grundtvig siden samlede al sin kristelige Oplysning. Og selv det første Glimt af Menighedslivet gjorde ham saa glad, at han Søndag efter Søndag følte det som en Fest at mødes med Venner i Herrens Hus. — Ud fra denne Livsglæde blev hele hans Menneskeliv fornyet. Haabet for Folkets Sag, der havde været ved at dø, vaagnede med en Styrke som aldrig før. Og Digtningen, som han næsten havde lagt paa Hylden, gennemstrømmede alle hans Tanker og gav sig Udtryk i et mærkeligt Kvad, som han skrev i Sommeren 1824 og gav det betegnende Navn: *Nyaars-Morgen*.

Han begynder med en højtidelig Hilsen til Nordens Folk:

Guds Fred, hvor I bygge
 Paa Mark og paa Fjeld,
 I Bøgenes Skygge
 Ved Elvenes Væld!
 Guds Fred over Skoven,
 Hvor Stammerne staa,
 Guds Fred over Voven,
 Hvor Snekkerne gaa,
 Som ankre, som flage
 Paa festlige Dage,
 Som end toner Fædrener Flag!

Guds Fred og God Morgen
 Paa Mark og paa Fjeld,
 Forvundet er Sorgen,
 Mig pinte i Kveld,
 I Midnattens Mørke,
 Da Helhanen gøl,
 Da Mulmet med Styrke
 Sig værged mod Sol,
 Da Natten med Dagen,
 Mikael med Dragen
 Mig tyktes at kæmpe om Nord!

At Natten er svundet
 Med Skyggernes Hær,
 Og Solen oprundet
 Til heltelig Færd,
 At glødende Voven
 Har favnet dens Glans,
 At straalende Skoven
 Den byder sin Krans,
 At liflig min Tunge
 Har Lyst til at sjunge,
 Det ingen aftrætte mig skal!

Efter denne Morgenhilsen kaster Digteren Blikket tilbage paa sin aandelige Bane med Ungdomsdrømmene, Manddomskampene og den sidste lange Nattevagt. Derefter slutter Kvadet med stærke Varsler om

det ny Liv i Dagens Lys, der nu snart vil oprinde i Kirke og Skole.

Hele Digtet er præget af skiftende Stemninger og fyldt med dunkle Billeder, som kun den forstaar, der kender Grundtvigs Liv ret nøje og har en med hans nogenlunde samstemt historisk-poetisk Sjæl. Men selv de, der ikke kan følge Tankegangen helt igennem, maa dog fornemme, hvor meget der gryr i dette profetiske Kvad, hvor „det majgrønne Haab kæmper med den kulsorte Fortvivlelse“ og lykkelig vinder Sejr. — „Nyaars-Morgen“ er et vigtigt Aktstykke i Grundtvigs Liv. Han kalder det selv „et Rimbrev til mine Venner, udstrommet saaledes af Hjertets Fylde som intet af min forrige Skrift“. Men det følger af sig selv, at der kun var saare faa af hans Samtidige, som prøvede paa at granske det, og endnu færre, som forstod de folkelige Fremtidssyner, der som Morgen-skyer svævede derover.

Der skete paa samme Tid et folkeligt Gennembrud hos andre danske Digtere. Steen Blicher skrev sin første jyske Novelle, Christian Winther sit første sællandske „Træsnit“. Kort efter kom J. L. Heibergs første københavnske Lystspil. Men det glædede især Grundtvig, at hans Ven Bernhard Ingemann med „Kong Valdemar og hans Mænd“ indledede sine dansk-historiske Fortællinger, der snart blev almindelig Folkelæsning. — Alt dette stadfæstede Grundtvigs Spaadom om en ny Folketids Frembrud i Danmark.

„Nyaars-Morgen“ var som en Morgenrøde for den Solopgang, han oplevede i det følgende Aar, da det gik op for ham, at Kristenlivet har sin Kilde i det levende Guds Ord, der lyder i Menigheden ved Daab og Nadver.

Der førtes i Begyndelsen af Aaret 1825 en Sag for Overretten i København, der aabnede hans Øjne for, hvor fortvivlet Stillingen dengang var for de gammeldags Kristne omkring i Landet. Nogle Almuesfolk paa Fyn, som ikke kunde tilfredsstilles ved Sognepræstens rationalistiske Præken, blev anklagede og straffede, fordi de paa egen Haand havde holdt en gudelig Forsamling, hvor de havde opbygget sig ved Læsning i Luthers Huspostil. De havde derved overtraadt en visse Forordning fra 1741. Men det oprørende ved Sagen var, at Præsterne, som havde rejst Klagemaalet, selv upaataalt forbrød sig mod Rigets Grundlov og deres hellige Embedsed ved at præke alt andet end luthersk Kristendom og ved at ændre efter Behag i det forordnede Ritual for Daab og Nadver.

Grundtvig blev saa grebet af Sorg og Harme over dette, at han følte sig drevet til en aaben Kamp for Guds Børns Ret i Landet. — Sammen med et Par unge lærde Theologer, A. G. Rudelbach og J. C. Lindberg, der delte hans Syn, begyndte han i Foraaret 1825 at udgive et *Theologisk Maanedsskrift* til Forsvar for gammeldags Kristendom imod den herskende Rationalisme. Og nu lykkedes det ham endelig at rejse en aandelig Strid, der rungede over hele Landet. — Han prøvede først at vise alle Tvivlraadige hen til grundig Læsning af Bibelen. Men han saae snart, hvor haabløst det var, naar enfoldige Lægfolk ad den Vej skulde klare sig overfor Flertallet af de Skriftkloge, som dristig drejede Bibelens Ord efter deres vantro Meninger. — Det Ord stod ham for Øje: „Jeg priser dig Fader, Himlens og Jordens Herre! fordi du har skjult dette for vise og forstandige og aabenbaret det for umyndige!“ Men hvorledes kunde de umyndige selv finde Sandheden til Salighed, naar de kyndige

brugte Skrifterne til at vise dem paa Afveje? Hvor er den sande Kristendom saaledes aabenbaret, at selv den enfoldigste, der maaske knapt kan læse end sige fuldt forstaa de gamle Bøger, kan se og fatte den uden de Lærdes Vejledning? — Da nu dette Spørgsmaal brændte ham i Sjælen, og da han bekymret læste, grublede og bad til Gud for at faa Lys derover, slog det ham i en lykkelig Stund, at det ikke er i Bibelen, men i Menigheden, vi skal søge den levende Kristendom. Og da gik det op for ham, at den apostoliske Trosbekendelse, som lyder ved Daaben, er det eneste fuldt gyldige Udtryk for Sandheden til Salighed. Enhver, som tror dette Ord, bliver ved Daaben et Guds Barn, indlemmet i den hellige almindelige Kirke, og med det Ord kan enhver dømme om, hvad der er ægte Kristendom, og hvad der er falsk Lære.

Saaledes havde han midt i Menighedens Forsamling fundet det forløsende Ord, som han forgæves havde søgt gennem mange Aars flittige Bibelgranskning i Studerekammeret. — Nu forekom det ham, at han havde den sikre Prøvesten for Sandheden, som lod sig bruge til at sætte klart Skel mellem Kristi Menighed og alle dem, som kun var Fjender, skønt de indtog de høje Stole i den danske Kirke. Han tøvede derfor heller ikke med at bruge dette Vaaben i Kamp med sine kirkelige Modstandere.

I Slutningen af August 1825 udgav den unge theologiske Professor H. N. Clausen et omfangsrigt Værk om „Katholicismen og Protestantismen“. Han hævdede deri, at den hellige Skrift var Kristendommens eneste Kilde. Men han paastod samtidig, at det kun er ved Theologernes fremskridende Indsigt, man lærer at skelne imellem det forgængelige og det evigt sande i de bibelske Skrifter. Om Kirken udtalte han, at den er en timelig Indretning, hvis eneste Opgave

er at bringe Jesu bibelske Lære til Slægternes Kundskab. — Denne Betragtning fandt Grundtvig aldeles ukristelig, og da Clausen var Lærer for Landets tilkommende Præster, tøvede han ikke med at rette et stærkt offentligt Angreb imod ham.

Han udsendte derfor i Begyndelsen af September s. A. et lille Skrift, som han kaldte *Kirkens Genmæle*, og deri udtalte han paa sin fyndige Maade, at han som Præst i den kristne Kirke maatte kræve af Professor Clausen som Præstelærer i Kirkeskolen, at han enten skulde gøre den kristne Kirke højtidelig Afbigt for sin ukristelige og forargelige Lærdom eller nedlægge sit Embede. „Vil han ingen af Delene, da erklærer jeg ham herved paa den eneste ægte historisk-kristelige Kirkes Vegne for en falsk Lærer, som misbruger det kristelige Navn til at forvirre og forføre Menigheden, stræber at undergrave den Kirke, han udgiver sig for at ville tjene og befæste!“

„Kirkens Genmæle“ er det første offentlige Skrift, hvori Grundtvig klart udtalte sit ny kirkelige Syn og viste hen til den apostoliske Trosbekendelse som det Banner, hvorefter alle Kristne maa samle sig. Men dette vakte i Øjeblikket langt mindre Opsigt end det personlige Angreb paa Professor Clausen, som de fleste dannede Mennesker i høj Grad misbilligede, mens mange jævne Folk glædede sig deraf. — Der udkom Snese af Flyveskrifter for eller imod „Kirkens Genmæle“. Men Clausen selv nøjedes med at anlægge Injurieproces imod sin Modstander. Dette var en stor Skuffelse for Grundtvig, som ingenlunde havde villet angribe Clausens borgerlige Ære. Han bad Retten om at afvise Sagen. Men da dette ikke skete, lod han Processen gaa sin Gang uden at ville retfærdiggøre sig for den borgerlige Domstol. — I Efteraaret 1826 faldt Dommen. De krænkende Ord mod Clausen blev

kendt døde og magtesløse, og Grundtvig blev idømt en Pengebøde, som hans Venner betalte for ham. Men det værste var, at han som en Følge af Dommen blev sat under livsvarig Censur, saa at han intet kunde offentliggøre i Trykken uden Politimesterens Tilladelse.

Inden han led denne Tort, havde han imidlertid, til sine Venners Sorg, nedlagt sit Præsteembede. — I Aaret 1826 var det tusend Aar siden, Ansgar første Gang kom til Danmark som Forkynder af den kristne Tro. Dette Minde skulde fejres paa Pinsedag i alle Landets Kirker. Grundtvig havde først fremsat Tanken derom og havde forberedt Festen ved et Skrift om *Kong Harald og Ansgar*. Han digtede ogsaa nogle *Højtidssalmer til Tusendaarsfesten*, som han agtede at lade synge i Vor Frelzers Kirke. Iblandt dem var den omdigtede „Dagvisc“: „Den signede Dag med Fryd vi ser —,“ som nu er kendt og kær for alle danske Kristne. Men Grundtvigs Foresatte, Stiftsprovst Clausen (som var Fader til Professoren), gjorde ham opmærksom paa, at det ikke var tilladeligt at bruge disse Salmer ved Jubelfesten, og da Grundtvig gik til Biskoppen, fik han samme Besked. Den kongelige Forordning om Festen gjorde ganske vist Valget af Salmer frit for Præsterne. Men det skulde forstaaes saaledes, at de dog maatte holde sig til dem, der fandtes i den autoriserede Salmebog. — Grundtvig, som følte, at det var Guds Aand, der havde lagt ham den ny Lovsang paa Tungen, blev saa harmfuld over at blive kneblet, at han straks frasagde sig sit Embede. Og saaledes kom han ikke en Gang til at deltage i den Tusendaarsfest, han selv havde fremkaldt. Hans Fjender lo og hans Venner græd. Men Tiden viste, at han havde fulgt en sand indre Drift ved saa brat at træde ud af Statskirkens Tjeneste.

Da det nu blev ham selv og ikke Professor Clausen, der maatte vige Marken, fik han Tid til nærmere Eftertanke. Han indsaa, at han havde gjort Uret ved at ville drive sin Modstander ud af Statskirken. Det var en Forveksling af den udvortes Kirke og Herrens sande Kirke, han havde gjort sig skyldig i. Guds Kirke skulde nok hævde sig uden Lovens Arm. Og Statskirken burde give Rum for alle dem, der selv ønskede at regnes for lutherske Kristne. Det gjaldt kun om, at baade de gammeldags Troende og Rationalisterne kunde leve indenfor dens Rammer med ukrænket Samvittighed. De rationalistiske Præster burde have Lov til at følge deres Overbevisning ved Gudstjenestens Ordning. Men til Gengæld maatte Lægfolk ikke være bundne til deres Sognepræst, men have Lov til at søge en anden Præst, med hvem de delte Tro. — Han gjorde sig derfor til Talsmand for „Sognebaandets Løsning“, som det efter langvarige Kampe lykkedes at faa gennemført ved Lov i 1855.

Det var hans faste Tro paa den hellige almindelige Kirke som Aandens Værk, der gav Grundtvig Mod til fra nu af at blive en ihærdig Talsmand for Friheden indenfor Statskirken. Han udtalte senere, at Herrens Menighed ikke havde andet at kræve af Staten, end hvad Diogenes bad Kong Alexander om: „Gaa væk Skygge, saa at Solen kan skinne paa mig!“ Men han ønskede ikke, at Menigheden skulde træde ud af Statskirken, fordi han fandt, at det var en Lykke for det danske Folk, at der vedblev at være et venligt og virksomt Forhold mellem hele Folket og den kristne Menighed. Han mente ogsaa, at Menighedens aandelige Frihed bedre kunde bevares i en frisindet Folkekirke end i en organiseret Frikirke, hvor de ledende Mænd altid vilde fristes til at forveksle den ydre Ordning med det indre Liv.

VI

Kamp for folkelig Frihed og Oplysning.

1827—1839.

Efter sin Afsked uden Efterløn levede Grundtvig i trange Kaar med Kone og tre Børn. Han maatte tjene Føden med sin Pen, som endda var under Politimesterens Tilsyn. Han udgav sine Prækener fra Vor Frelzers Kirke i tre Bind, som han kaldte *Søndagsbogen*, og han skrev en Række Afhandlinger: *Om den sande Kristendom*, *Om Kristendommens Sandhed* og *Om Religionsfrihed* i „Theologisk Maanedsskrift“. Da han i Slutningen af den sidste udtalte sig frit om Retssagen med Professor Claussen, nedlagde Politimesteren Forbud imod dens Offentliggørelse. I den Anledning udsendte Grundtvig et bevæget Flyveskrift: *Skribenten N. F. S. Grundtvigs literære Testamente*. Det var, som om alle Veje skulde spærres for ham. Men til Lykke fik han nu en ny Opgave, der opriskede og udvidede hans Livssyn til stort Gavn for hans Fremtidsgerning.

I 1829 bevilgede Kongen ham Understøttelse til nogle Englandsrejser med det Formaal at afskrive angelsaksiske Haandskrifter, som gav Oplysninger til Nordens ældste Historie. Især gjaldt det en Afskrift af Beowulf, som kun fandtes i et eneste Haandskrift i British Museum. Dette mærkelige Digt, som kaster Lys over de danske Sagn om Kongerne i Lejre, havde Grundtvig allerede oversat frit i 1820. Men der var endnu ikke trykt nogen nøjagtig Udgave deraf, og Englænderne havde hidtil viist Ligegyldighed derfor. Nu skrev Grundtvig det af med stor Omhu og gjorde derved den lærde Verden en god Tjeneste. Det lykkes ham ogsaa at vække Englændernes egen In-

teresse for den Skat, de ejede af gamle angelsaksiske Haandskrifter. Men det bedste Udbytte, som han fik af sine tre Sommerrejser til England i 1829—31, var dog det Indblik, som de gav ham i det fri engelske Borgerliv i Nutiden.

Naar han færdedes i den myldrende Menneskesværm i Citys Gader, naar han var ude i Dokkerne, og naar han besøgte de store Maskinværksteder, hvor George Stephenson og Svenskeren Jon Ericsson kæmpedes om at bygge Lokomotiver, maatte han beundre den virksomme Daad, som her mødte ham allevegne. Naar han saae de vældige Hamre falde ned paa de glødende Jernblokke, saa Gnisterne fløj til alle Sider, og naar han stod midt i den øredøvende Larm i en Kedelsmedie, kom han uvilkaarlig til at tænke paa sin gamle Ven Asathor, der foer med Lyn og Torden over Himmelhvælvingen. Det var jo aabenbart Nordens gamle Kæmpeand, der ytrede sig her i Nutidens driftige Daadsliv. — Han kom da til at drage Sammenligninger mellem denne lysvaagne Virksomhed og den søvnige Stilstand, han kendte fra København. Og han spurgte sig selv, hvad Grunden vel kunde være til den store Forskel. Nordboerne var jo dog fordum nok saa handlekraftige som Angelsakserne. Det var jo egentlig de danske Vikingetog, der havde sat Gang i det fredsommelige Anglerfolk. — Ved at grunde over dette slog det ham, at Gaaden kunde løses med et eneste Ord. Det var *Friheden*, som Englænderne havde, men Danskerne savnede, der forklarede det mageløse Liv iblandt dem, det Mod til at prøve Nyt, den trygge Selvtillid og djærve Handlekraft, som han mødte overalt i dette fremskredne Samfund. — Han blev just ikke begejstret for det parlamentariske Landestyre. Han tiltaltes mere af det stedlige Selvstyre og Næringsfriheden.

Men allermest beundrede han den personlige Frihed, Samvittighedsfriheden, som var vundet gennem Fortidens haarde religiøse Brydninger.

Han saae nu klart, at Frihed for hver Mand til at gøre, hvad han vil, naar han kun derved ikke kommer andres Frihed for nær, det maa være Grundloven for Menneskelivet i vore Dage. Kun ved Frihed udløses Kræfterne til gavnlig Kappelstrid. Den skaber Stor- daad i Aandens og Haandens Verden.

Da Grundtvig i 1831 kom hjem fra sin tredje Eng- landsrejse, skrev han et *Rimbrev til nordiske Paarørende*, der er fyldt med frisk Luft fra Vesterhavet, og deri hedder det:

Frihed lad være vort Løsen i Nord!
 Frihed for Loke saa vel som for Thor!
 Frihed for Ordet i Verdenen ny,
 Som til sig selv det har skabt under Sky:
 Tankens og Troens og Vidskabens Land,
 Ligest af synlige Ting dog en Strand,
 Hvor kun i Blæst man ser Bjergtoppen hvid,
 Og hvor kun Livet sig rører i Strid,
 Hvor, selv naar Kraften sig hyller i Damp,
 Lydt den udraaber: mit Liv er i Kamp! —

Der er sagt, at Grundtvigs aandelige Bane lader sig dele i tre Afsnit: i det første hævder han, at „Aand er Magt“, i det andet, at „Aanden kun virker i Ordet“, og i det tredje, at „Aanden kun virker i Frihed“. Det var dertil, han nu var naaet, og til sin Død blev han en djærv Talsmand for Frihed i Menighedslivet og Menneskelivet paa alle Omraader: i Kirke, i Skole og i det borgerlige Samfund.

Rimbrevet til nordiske Paarørende satte Grundtvig forrest i *Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog*, som han udgav i 1832. — Denne store Bog er hans folkelige Hovedværk, et af de ideerigeste Skrifter i

den danske Literatur. Mange af hans fremragende Disciple har sagt, at det var den Bog, som indviede dem i hele hans Livssyn. — Han vender her tilbage til det Emne, som havde begejstret ham i hans første Ungdom. Men der er samme Forskel mellem hans Mythologi fra 1808 og den fra 1832, som der er imellem en sværmerisk Ungdomsdrøm og et dagklart Manddomsværk. Han genoptager ikke sin Syssel med de oldnordiske Gudesagn for atter paa romantisk Vis at begrave sig i længst forsvundne Tider, men for med dem at kaste Lys over sine folkelige Grundtan-ker i Nutiden. Han bruger de gamle Myther konge-
lig frit som „Sindbilleder“ for sine Ideer om den ny nordiske Oplysning, han nu stod som Forkynder af. Det er hans Tro, at den nordiske Folkeaand har af-
præget sig saa klart i disse Oldtidssyner, at det kan være til Vejledning for dem, der i Nutiden vil efter-
vise Aandens Veje og Maal for de nordiske Folk. Da han føler sig drevet af den samme Kæmpeaand, der virkede i de gamle Mytheskjalde, lægger han dristig ind i deres Gudesagn, hvad der lever i hans egen Sjæl. Man kan derfor gerne kalde hans „Udlægning“ af Mytherne for en „Indlægning“. Med bredt Lune og spillende Vid lader han Guldet i de gamle Smykker kaste Glimt over hans Fremstilling af nordisk Aands-
liv i vore Dage, og han smiler roligt ad de Mytho-
loger, der vil se ham paa Fingrene under denne aan-
delige Leg med Oldtidens Arvegods.

„Sæt nu ogsaa,“ siger han i Fortalen, „at jeg med Heksekunster havde forgjort nogle gamle Potteskaar fra „Brændold“ og „Højold“, som Folk kun brugte til at bære en Gnist Ild, tage en Taar Vand og lægge en Smule Aske i, sæt at jeg havde forgjort dem til Spejle baade for det nordiske og det univelsal-histo-
riske Menneskeliv, saa var det jo dog ingen Misger-

ning og heller ingen Ulykke, da den historisk-poetiske Selvbetragtning deri blev lige nyttig og lige kraftig. Det gruelige derved blev altsaa kun det, at jeg i Aanden, altsaa i Grunden, var Odin selv eller „Asalærens store Skaber“, og det kunde jo falde besværligt nok at svare til. Men naar endelig galt skulde være, fik jeg jo at finde mig deri og se at skikke mig derefter ved snarest muligt at avle en Flok Gudebørn til Asgaard's Befolkning, da det naturligvis var altfor ked-sommeligt ret længe at være ene om al den Pragt og Herlighed. Se, det var Svaret, som ingen hørte (da det kun staar her i Bogen), men er dog en Spas, der mulig kan blive til Alvor!“

Hovedstykket i „Nordens Mythologi“ er den store Indledning, hvori han taler klart og myndigt om den ny Oplysning, som skal fremmes ved det levende Ord, og som skal have sit Brændpunkt i en nordisk Højskole, hvorfra der, som fra et historisk Himmelsbjerg, skal kastes Lys over hele Menneskeslægtens Levnedsløb.

Ved den Tid, da Grundtvig udgav „Nordens Mythologi“, stod han, omtrent 50 Aar gammel, paa Højden af sin Livsbane. Indtil da havde hans personlige Udvikling været Hovedsagen. Men fra nu af kunde han tale med fuld Myndighed til sit Folk ud af de rige Erfaringer, han havde vundet i Livets Skole. Han var i sin bedste Arbejdskraft, og hans stærke Legeme taalte det rastløse Slid med Mund og Pen, som han i de følgende ti Aar tog paa sig. Der siges, at han i de Aar sjælden kom i Seng. Han arbejdede Nat og Dag og kastede sig kun et Par Timer paa en Løjbænk med et Tæppe over sig, naar Søvnens kom over ham.

Saa snart han var færdig med Mythologien, tog han fat paa et endnu større Arbejde, en *Haandbog i*

Verdenshistorien i tre tykke Bind, helt igennem grundlagt paa Granskning af de ældste trykte Kilder. — Han saae nu ikke længer Historien fra et ensidigt bibelsk Stade, men fremstiller Folkenes Liv, som det udvikler sig efter sine egne Love. Han spejder ikke efter Guds Førelse i hvert enkelt Træk, men giver den aandelige Sammenhæng i store Overblik. Verdenshistorien er for ham Menneskeslægtens Levnedsløb, der skrider fremad paa samme Maade som det enkelte Menneskes Liv fra Barndom til Alderdom. — Denne Haandbog i Verdenshistorien kom siden til at danne Grundlag for mange Højskolelæreres historiske Undervisning. C. Kold læste den Gang paa Gang og genfortalte den som Grundlag for sine egne dybsindige Betragtninger over Menneskesindet. — Til Lys over Historien digtede Grundtvig i de samme Aar en Række storstilede Kvad, som vel allerbedst udtrykte hans Blik paa Tidernes Gang.

Men under den travle Syssel med Fortiden glemte han ingenlunde Dagens brændende Spørgsmaal. — I *Den danske Statskirke, upartisk betragtet*, fra 1834, gav han saa at sige hele sit Program for en frisindet Omordning af de kirkelige Forhold. Og kort efter begyndte han i Smaaskrifter at slaa til Lyd for en folkelig *dansk Højskole*.

Her knyttede han sine Ideer til det politiske Røre, som opstod efter den franske Revolution i 1830. — Tvunget af Tidens Krav havde den gamle Enevoldskonge Frederik den Sjette den 28. Maj 1831 udstedt en Forordning om Indførelse af raadgivende Stænderforsamlinger i Rigets forskellige Dele. Og snildt nok brugte Grundtvig dette til at vise, hvor nødvendigt det var, at Bønder og Borgere, som nu kaldtes til Deltagelse i Rigets Raad, fik en højere Oplysning, som gjorde dem egnede dertil. — Denne Oplysning,

der skulde gives til voksne Mennesker uden lærd Skolegang, maatte selvfølgelig helt igennem meddeles paa Modersmaalet. Den skulde lære vordende danske Borgere at kende deres Land, dets lovmæssige Ordning og dets historiske Udvikling. Men da det gjaldt om at ruste dem til at føre Ordet med Liv og Fynd, maatte man heller ikke forsømme at gøre de Unge kendte med dansk Digtning, hvori Folkeaaften friest og bedst har udtrykt alt, hvad der lever i Folkets Sjæl. — Efter Datidens Forhold var det nødvendigt, at Kongen rejste en saadan Skole. Og Grundtvig pegede paa, at der i Sorø laa Midler dertil. Her, hvor Absalon i Middelalderen havde stiftet et Kloster og paalagt dets Munke at skrive Danmarks Historie, hvor Christian den Fjerde havde oprettet et „ridderligt Akademi“, og Ludvig Holberg havde givet sit Jordegods til en Skole paa dansk Grund for højere Dannelse, — her burde i „Folkelighedens Aarhundrede“ den ny kongelige danske Højskole indrettes. Den maatte gøres saa fri, at alle opvakte unge Mennesker kunde faa Adgang til den. Der skulde ikke være nogen Optagelses- eller Afgangseksamen. Undervisningen skulde hovedsagelig gives i fri Foredrag, der tillod enhver „at nyde, som han nemmede“. Landets kommende Embedsmænd skulde søge dertil for sammen med den jævndrende Ungdom, som kom fra borgerlig Virksomhed, at blive fortrolig med Livet hos det Folk, som de forberedte sig til at tjene. Men Hovedsagen var, at „Folkerøsten“, som nu fik Lov til at lyde i Kongens Raad, skulde gøres saa dansk og saa myndig, at den virkelig fik Magt til at virke sammen med „Kongens Haand“ til Rigets Omskabelse efter Tidens Tarv i Fædrenes Aand.

Mere Betydning for den vordende Folkeoplysning end disse Planer paa Papiret til en Højskole i Sorø

fik det dog, at Grundtvig selv fik Lejlighed til at prøve det fri Ords Magt i Folkelivets Tjeneste. — I 1837 henvendte en Flok Studerende ved Københavns Universitet sig til ham og bad ham holde en Række historiske Forelæsninger for dem. Han svarede, at det kunde han ikke, da han var under Censur. Naar Politimesteren „saae ham paa Fingrene“, hver Gang han skrev en Bog, maatte han vel ogsaa „se ham paa Munden“, naar han talte offentlig, og med saadan en Tilhører kunde han ikke faa sit Hjerte paa Læberne. De bad ham da ansøge Kongen om Fritagelse for den krænkende Censur, og det lykkedes virkelig ved Tronfølgerens gode Hjælp at faa den gamle Konge til at løse ham derfra.

Da Prins Christian imellem Jul og Nytaar meddelte Grundtvig, at Censuren over ham var ophævet, blev han saa glad, at han satte sig til at skrive et stort Digt til Modersmaalets Pris, der begyndte saaledes:

Moders Navn er en himmelsk Lyd,
Saa vide som Bølgen blaaner,
Moders Røst er den spædes Fryd
Og glæder, naar Issen graaner. —

Det er en Lovsang over den danske Tunge, der nu i Folkelivets Vaar er ved at udløses af Vinterfrostens Tvang, som naar Isen smelter i Øresundet, og Bølgen blaaner frigjort, mens den nynner sin Havfrusang langs de grønne Kyster. Grundtvig frydede sig dobbelt ved, at hans Tungebaand endelig var løst, fordi han tog det som Varsel om, at hele Folket nu igen skulde faa Mund og Mæle, i Sang og Tale, for ved det levende Ords Hjælp at vaagne til kraftig Daad.

Da de Unge snart efter gentog deres Ønske om, at han skulde holde historiske Foredrag for dem, gik

han med Glæde ind derpaa. Han talte første Gang, i Salen paa Borchs Kollegium, den 20. Juni 1838, Halvhundredaarsdagen efter Stavnsbaandets Løsning, og han fortsatte med tre ugentlige Foredrag, afbrudt af Sommerferien, til Slutningen af November. Høresalen var fyldt til sidste Plads, og ofte stod Tilhørerne helt ud paa Gangen. — Emnet, som han valgte at tale om, var Evropas og Danmarks Historie i de sidste halvhundrede Aar. Han kaldte det *Mands Minde*, fordi han indflettede sine egne Erindringer deri. Hans Opskrifter er værdifuld Læsning, men de kan ikke give noget Indtryk af, hvorledes Talerne virkede, da de blev holdt.

Det var noget aldeles nyt med saadanne fri, historiske Foredrag. Grundtvigs eneste Forbillede var de filosofiske Forelæsninger, som hans Fætter Henrik Steffens havde holdt i 1802—03. Han havde hørt dem med et halvt Øre i sine Studenterdage, men de havde senere faaet afgørende Indflydelse paa hans aandelige Liv. De havde givet ham Tro paa det usynlige Livs Virkelighed og lært ham at se paa Historien som en sammenhængende Udvikling med Kristus som Midtpunktet. Men det sidste og stærkeste Indtryk, han fik af Steffens' Tale, var, at den viste Kraften i det levende aandsbaarne Ord, der „hersker som en Konge midt iblandt sine Fjender, saa længe det lyder“.

Ved Steffens' Død skrev Grundtvig om ham:

Ja, den fri, den stærke Tale,
Om hvad Haanden griber ej,
Men som dog fra dybe Dale
Baner sig til Stjerner Vej,
Ordet, som af Aanden føres,
Skaber Syn, hvor Røsten høres,
Vaagned Steffens her med dig!

Grundtvig sagde selv i et af sine Foredrag, at han følte sig som Henrik Steffens' Efterfølger, naar han stod og talte frit til den studerende Ungdom. Men hvor meget vægtigere var ikke hans Ord end Steffens', der som en halvtysk og halvstuderet ung Mand havde talt i det blaa om den evige Aands Aabenbaring i Naturen og Historien. Grundtvig var derimod en moden, kristen Mand, dansk i Bund og Grund, prøvet i haarde Sjælekampe, oplyst gennem utrættelig Granskning, selvstændig i sit Syn paa Livet og med Digterens Evne til at slaa de dybe og de lette Strenges paa Modersmaalets Harpe. Intet Under, at hans Ord maatte virke mægtigt paa de unge Tilhørere. Det var i Virkeligheden den første danske Højskole, Forbilledet for alle senere, der her var kommet i Gang.

Samtidig med den fri folkelige Tale kom ogsaa den enstemmige Folkesang til Verden. Da Grundtvig i et af sine Foredrag havde fremdraget Mindet om Peter Willemoes, istemte Forsamlingen uvilkaarligt Sangen: „Kommer hid, I Piger smaa —“ Og fra den Tid blev det almindeligt, at Fællessang fulgte med de folkelige Taler, som det nu altid sker paa de danske Folkehøjskoler og Foredragsmøder.

Ved Afslutningen af Grundtvigs Foredrag hyldede Tilhørerne ham med Taler og Sange. De fandt alle, at det, som her var saa godt begyndt, burde fortsættes, og derfor blev der i Foraaret 1839 dannet en Slags Foredragsforening, som kaldtes *Det danske Samfund*. Der blev talt om et Program med mange Paragrafer for den nye Forening. Men Grundtvig fejdede det til Side med den Bemærkning, at det eneste, der paa Forhaand kunde slaas fast, var, at man her kom sammen for at tale Dansk med hinanden. Et nyt fælles Liv paa Modersmaalet maatte være

Hensigten med det hele. Saa skulde Folkeanden nok sørge for at faa Fylde deri.

„Dansk Samfund“ fik nogle Hundrede Medlemmer i København og holdt mange Møder med Foredrag og Sange. Man prøvede ogsaa paa Ordsrifter. Men det viste sig snart, at Grundtvig, som var Samfundets Formand, ikke egnede sig til sligt. Hans Tanker gik altid ad deres egne Baner, og han taalte ikke godt Modsigelse af unge Brushoveder. Da nogle f. Eks. begyndte at tale om, at vi burde have en Konstitution i Danmark, stemplede Grundtvig og hans Ven J. C. Lindberg dem kort og godt som „franske Abekatte“. — Derimod var Grundtvig i Perlehumør, naar han stod og talte alene i Forsamlingen. Han tog ofte et gammelt dansk Ordsprog eller en Kæmpevise til Udgangspunkt, men kom altid i sin Udlægning deraf ind paa Nutidens Spørgsmaal. Da Skandinavismen og Sprogkampen i Sønderjylland kom op, talte han varmt for dem begge. — Der blev ogsaa sunget meget ved Møderne, og i det Øjemed blev der trykt fire smaa Hefter med „Viser og Sange for Dansk Samfund“. Denne lille Bog blev Moder til alle de mange folkelige Sangbøger, som nu findes i Landet. Til mange festlige Lejligheder digtede Grundtvig Sange. Det voksede til en helt ny Art af Poesi, som bar hans folkelige Grundtanker ud over Danmark.

De vittige Københavnerne drev en Del Spot med „Grundtvigianerne“s Sammenkomster. Det hed sig, at de samledes for at spise Flæsk, drikke Mjød og holde Bragesnak. — Men snart bredte Bevægelsen sig til andre Egne af Landet, hvor kristelig og folkelig Vækkelse havde skabt Jordbund derfor, og saaledes opstod der i Tidens Løb et Net af Foredragsforeninger over hele Riget, hvor der med Sang og Tale blev slaaet til Lyd for Grundtvigs Syn paa Folke-

livet. — Der er den Dag i Dag delte Meninger om denne Virksomhed. Selv Sagens Venner maa indrømme, at der ofte føres løs Snak ved disse Tusender af Foredragsmøder. Men ingen, som kender Tilstanden i det danske Folk, kan dog nægte, at der her er fundet et mægtigt Middel til folkeligt Fællesskab og god dansk Oplysning. — Grundtvigs Paastand om det levende Ord som Aandens gyldige Udtryk har saaledes faaet en kraftig Stadfæstelse i det virkelige Liv.

VII

Den sidste Menneskealder af Grundtvigs Liv.

1839—1872.

Ved samme Tid, som Grundtvig begyndte at blive Folketaler, kom han igen i fast præstelig Virksomhed. — Da han i 1826 havde nedlagt sit Embede, følte den Kreds, der havde søgt til Kirke hos ham, at de var hjemløse. De havde lært, at Kristenlivet er et Fællesskab, og de søgte nu at holde sammen som en lille Hjord uden Hyrde. Men da Grundtvig saae, at de gudelige Forsamlinger, som kom i Gang blandt hans tidligere Tilhørere, kunde føre til Særhed og Sværmeri, gik han ind paa at tage Del i Møderne for at faa sat kristelig Skik derpaa. — I 1832 fik han og hans Venner Lov af Kongen til at bruge den ledige Frederikskirke paa Christianshavn til regelmæssig Søndagstjeneste. Her prækede han stadig i de følgende syv Aar og samlede en voksende Kreds om sin Forkyndelse af den kirkelige Kristendom. — Men det var ham ikke tilladt at forrette Sakramenterne ved disse Gudstjenester. Og dette blev fra Aar til Aar et større Savn for ham og hans Tilhørere, der

havde lært at se paa Daab og Nådver som Kirkelivets Kærne. — Da hans to Sønner voksede til og skulde konfirmeres, ansøgte han om at maatte foretage alle kirkelige Handlinger ved Søndagstjenesterne. Men dette mødte afgjort Modstand hos J. P. Mynster, der nu var blevet Biskop, og som ikke vilde finde sig i den Uorden, at der dannede sig en lille Frimeghed indenfor Statskirkens Mure. — Knuden løstes imidlertid lempeligt derved, at Grundtvig, med Bispens Minde, blev udnævnt til Præst ved Vartov Hospital i Foraaret 1839.

Vartov er en Stiftelse for gamle Koner og Mænd. Og Embedet dær var vel det eneste i Statskirken, som Grundtvig med god Samvittighed kunde overtage. Her var ikke Tale om tvungen Daab eller Konfirmation. Men her kunde der samle sig en fri Kreds om Herrens Naademidler. Stillingen var i Virkeligheden ret godt svarende til hans Syn paa Menighedslivet. Og her virkede han nu som Præst i 33 Aar, lige til sin Død i 1872.

Denne sidste Menneskealder af Grundtvigs lange Liv blev hans lykkeligste Tid, hvor han saae det virkeliggøres omkring sig, som han før kun profetisk havde varslet om. — Men der var dog nogle Baand paa Friheden, der trykkede meget. — Især gjaldt det *Salmesangen*. Det var nemlig Pligt i alle Kirker at bruge den forordnede „Evangelisk-kristelige Salmebog“, der var lige saa upoetisk som ukristelig. I denne rationalistiske Samling af moralske Viser var de gamle Kærnesalmer fra Kingos Tid udeladte, fordi de efter den almindelige Mening i dannede Kredse var plumpe og overtroiske. Men det var ulideligt for Grundtvig og ligesindede Præster at være bundne til en saa fattig Salmebog. Og det saa meget mere, som det ny kirkelige Liv havde skabt en Mængde dejlige

Lovsange, der saa at sige stod og ventede ved Kirkedøren for at komme ind og glæde Guds Menighed.

Det var Grundtvig selv, der havde digtet de fleste af dem. — Man kan sige om ham, at han var født og baaren til at være Salmedigter. Hans Moder havde givet ham det i Arv, da hun sang Luthers og Kingos Salmer for ham i hans Barndom. — Efter Ungdommens Vildfarelser vaagnede Minderne derom og blev et Middel til hans Hjemgang til Fædrenes Tro, og Herren havde selv rakt ham Davidsharpen, da han i Jesu Navn lod al Higen fare efter Verdens Digterkrans. Han skrev sin første Salme, Barnesangen „Dejlig er den Himmel blaa —,“ under den strenge Sjælekamp i December 1810. Nu og da havde han ogsaa senere digtet en Salme. Men skønt Sjælens Strengte var stemte dertil, kunde han ikke ret komme i Gang dermed, saa længe han manglede en Kirke at synge i. Da Menighedslivet begyndte at røre sig om ham i Midten af Tyverne, gav han sin Glæde derover Lyd i „Den signede Dag“ og flere andre Lovsange. Men kort efter stod han igen udenfor Kirkedøren og vendte sin Hu til andre Egne af Aandens Verden. — Det er et Spørgsmaal, om han nogensinde ret var kommet i Lag med Salmedigtningen, dersom ikke en god Ven, Præsten Gunni Busck, med glødende Iver havde drevet ham dertil. Flere Gange bankede han paa hos Grundtvig med Bøn om, at han vilde forny de gamle lutherske Salmer og digte ny i samme Aand. Tilsidst skrev han, i Sommeren 1835, til ham og tilbød ham 1000 Rdl. eller mere, om det behøvedes, hvis han vilde ofre et Aar paa denne Sag. Og det Tilbud turde Grundtvig ikke afvise. Han lejede sig et Hus ude ved Øresundets Kyst, og i de dejlige Naturomgivelser kom han i Gang med det store Værk. I det følgende „Salme-

Aar“ frembragte han sit *Sangværk til den danske Kirke*, der udkom i 1837.

Dette tør nok kaldes den største aandelige Ydelse, som nogen dansk Mand i saa kort Tid har frembragt. Værket rummer 400 Salmer, hvoraf ikke halvhundrede stammede fra tidligere Tid. Han digtede altsaa gennemsnitlig en Salme hver Dag. — Nogle Aar senere fulgte *Sangværk til den danske Kirkeskole* med bibelske og kirkehistoriske Sange, *Kirkeaaet i Salmesang* og *Kristenlivet i Salmesang*, hvortil der efter hans Død kom et stort *Efterslæt af Grundtvigs Salmesang*. I alt rummer disse fem Bind over 1400 Salmer og aandelige Sange, dobbelt saa mange som Kingos og Brorsons tilsammen!

Men det er ikke alene i ydre Omfang, Grundtvigs Salmedigtning er et Kæmpeværk. Ogsaa Indholdet er overordentlig rigt og mangeartet. Det har været Grundtvigs Maal at give den danske Menighed al den bedste Lovsang, som har lydt i de forskellige Folkemenigheder. Her er adskillige af Davids Salmer og Profeternes digteriske Syner, fortællende Digte fra det gamle og det ny Testamente, gamle græske og latinske Hymner, Udvalg af Middelalderens Klosterdigtning, angelsaksiske Kvad, engelske Salmer, tyske Lovsange fra Luthers Tid indtil vore Dage, Omarbejdelse af danske Salmer fra de tre sidste Aarhundreder, enkelte fra den norske og svenske Kirke m. m. — Hans Gengivelser af Fortidens Salmer er ikke egentlige Oversættelser, men fri Omdigtning. — Lige saa mange af Sangværkets Salmer er helt hans egne, og dertil hører de allerbedste. De er baarne af hans hjertelige Tro og store Glæde over Livet i den kristne Menighed, fyldte af herlige Syner og gennemvævede af Billeder fra den danske Natur, som for ham var Afglansen af Paradiset her

paa Jorden. — Der er ingen Tvivl om, at dette Sangværk er Grundtvigs ypperste Aandsarbejde, Højdemaalet af hans ejendommelige Skjalpskab. Men hvad det har betydet for kristne Mennesker i Danmark, det ses vel bedst af, at et Par Hundrede af hans Salmer endnu synges i alle danske Kirker, selv af dem, der er meget uenige med Grundtvig om den rette Lære.

Saaledes havde han da samlet en stor Skat til Menigheden. Men des pinligere var det, at den ikke maatte tages i Brug. Ikke en eneste af Grundtvigs Salmer fandtes i den forordnede Salmebog, og da Biskop Mynster udarbejdede et Tillæg til denne, optog han kun een Salme af Grundtvig deri. — Dette blev i Længden utaaeligt for Menighedskredsen i Vartov, som fra Hjemmene var kendte med Grundtvigs Salmer. Derfor bestemte han sig til for Livets Skyld at trodse Loven og uden videre indføre nogle af sine Salmer ved Kirketjenesten i Vartov.

Juledag 1845 lod Grundtvig omdele et Par trykte Blade til Kirkegængerne i Vartov. De indeholdt tre Julesalmer, der nu er i alles Munde. Den første af dem var: „Et Barn er født i Betlehem“, som Grundtvig havde omdigtet efter en gammel Sang i 1820. Den blev sunget med Glædestaarer. En Mand sagde derom, at „det var som at høre Gængerne gaa under Himmerigs Vugge“. — Saaledes kom den ny Salmesang til Verden i Danmark. Og den voksede hurtigt. Til Paaske og Pinse 1846 kom der andre Salmeflade, og efterhaanden samledes de til en hel Bog, som kaldes *Festsalmer*, der endnu bruges i grundtvigske Menighedskredse og har givet mange Bidrag til de senere forordnede Salmebøger i den danske Kirke.

En Salme undfanges i en kristen Digers Hjerte. Men den fødes egentlig først, naar den kommer paa Menighedens Tunge. — Salmesangen i Vartov blev

derfor et stort Livstegn. Den voksede i Styrke fra Søndag til Søndag. Til sidst kunde man slet ikke høre Orgelet for de levende Menneskerøster. Den greb og løftede alle, som kom indenfor Kirkedøren. De sang sig ind i „den glade Kristendom“, der prægede Menighedslivet i Vartov. Ja, Salmerne vandt mange flere for Grundtvigs kirkelige Syn end alle hans Bøger tilsammen. Og dertil hjalp det ogsaa, at han, som i Prosa udtrykte sig saa vidtløftigt, at det kunde være svært at følge hans Tankers Gang, havde en sjælden Evne til i Vers at tale kort og klart, saa hver Linje fik samme sluttede Kraft som et godt gammelt Ordsprog. — Fra Gudstjenesten i Vartov blev Grundtvigs Salmer snart bragt ud over hele Landet, og det stadfæstedes her som i det folkelige Livsrøre, at Grundtvig havde Ret, naar han kaldte den levende Røst for Aandens eneste Fjederham her paa Jorden.

Naar det lykkedes den ny Salmesang at bryde igennem Kirkens gamle Forordninger, saa hang det sammen med, at Landets daværende Konge, Christian den Ottende, var Grundtvigs bevaagne Ven, og at den milde og fromme Dronning Caroline Amalie var stadig Kirkegænger i Vartov. — Biskop Mynster græmmede sig over den Uorden, som opstod i Statskirken. Han ønskede Enshed overalt. Men Grundtvig sejrede med sit Krav om Liv og Frihed.

I det hele gik der nu en friere Luftning gennem Samfundslivet. Og Grundtvig, der i politisk Henseende var gammeldags og kongetro, haabede paa, at menneskelig og folkelig Frihed nok skulde vinde gode Kaar under „det oplyste Enevælde“. — Han saa derfor ikke med milde Øjne paa det liberale Røre i Hovedstaden, hvis Maal var at indføre parlamentarisk Styre efter udenlandsk Mønster. — Men

der var andre Strømninger hos Tidens frisindede Ungdom, som bragte ham i venligt Samvirke med den. Han glædede sig ved de skandinaviske Studentermøder, fordi de kunde tjene til at fremme aandelig Enhed mellem Nordens Folk. Og han tog med Liv og Sjæl Del i det Arbejde, som de Liberale under Orla Lehmanns Førerskab tog op for den danske Sag i Sønderjylland. De Unge hyldede til Gengæld Grundtvig som den ypperste og ældste Talsmand for Nordens Enhed og Danskheden i Danmark.

Da der i Sommeren 1844 blev stævnet til Folkemøde paa Skamlingsbanken i Sønderjylland, besluttede Studenterne at leje et Dampskib for at drage med til Festen og bad Grundtvig være med som deres Hædersgæst. Dertil svarede han straks Ja, skønt Kongen og Dronningen beklagede, at han vilde tage Del i en saa „demagogisk“ Udflugt. — Dette Møde paa Skamlingsbanken blev en stor Oplevelse for ham. Her stod han paa den grønne Bakke ved Lillebælt med vid Udsigt over det frugtbare Land og talte til mer end 10.000 af sine Landsmænd, hvoraf Flertallet var sønderjydske Bønder og Borgere. Ja, dær stod den graanede Skjald første Gang som Øje til Øje med det Folk, han i en Menneskealder havde søgt at vække, og som nu var ved at vaagne til Kamp for Fædreland og Modersmaal. Og her stadfæstede det sig i stor Stil, hvad det aandbaarne Ord kan udrette til Folkelivets Fremgang. — Han talte i over en Time i frisk Blæst med saa høj Røst, at det hørtes af alle, og Talen greb Tilhørerne med stor Magt. — Han hilste Sønderjyderne som „det levende Dannevirke“, der skulde kæmpe for Danskheden „ikke med Næver og Negle men med Hjerter og Tunge“. Og han lykønskede dem til, at de agtede at

rejse en folkelig Højskole for at dygtiggøre sig til denne Kamp, — „ikke en Latinskole, hvor man radbrækker Modersmaalet“, men en dansk Skole, hvor Nordens Aand paa Modersmaalet kalder alle Folkets Kræfter til Live. — Det blev en Tale, som højtidelig indviede den Højskole i Rødding, der blev aabnet samme Aar, og hvor Grundtvigs Tanker om folkelig Oplysning første Gang blev prøvet i det virkelige Liv.

Det saae nu ogsaa ud til, at Højskolen i Sorø skulde blive til Virkelighed. Kong Christian 8. var optaget af Tanken og bad Grundtvig udarbejde en Plan derfor. Endnu paa sit Dødsleje i Januar 1848 syslede Kongen med denne Plan. Men da han døde, faldt Sagen hen, fordi de national-liberale Førere, der nu kom til Magten, vilde bygge Landets Skole paa klassisk Dannelse og saae haanligt ned paa Grundtvigs „pæredanske“ Ideer og „oldnordiske Bragesnak“. — Dette var i Øjeblikket en drøj Skuffelse for ham. Men det viste sig senere, at det i Grunden var en Lykke, at den offentlige Højskole i Sorø ikke blev til noget. Thi derved blev Højskolesagen gjort mere fri, og de smaa folkelige Højskoler, der uden Statens Hjælp skød frem i Landets forskellige Egne, blev anderledes gode Arnesteder for Folkeoplysningen, end en Statsanstalt nogensinde kunde være blevet.

I det hele kom Frihedsrøret i 1848 til at fremme Grundtvigs Tanker paa en meget kraftigere Maade, end han havde drømt om. — Han var paa den Tid 65 Aar gammel, men han tog Del i alt, hvad der skete i „det mærkværdige Aar“, som en fyrig Ugersvend. For at give sit Ord med i Laget, udgav han i de tre Krigsaar et Ugeskrift, som han kaldte *Danskeren*, og som han skrev helt alene. Dets Indhold giver et livligt Billede af alt, hvad der rørte sig i

hans Sind. Der er store Afhandlinger om Danskheden og andre folkelige Grundtanker, vittige og harmfulde Indlæg i Dagens Spørgsmaal, historiske Digte, ypperlige Fædrelandssange og kaade Viser, hvori han næsten som en Dreng slaar sig løs paa Tyskernes Bekostning. — Det hele aander dyb Glæde over Folkets Vækkelse. „Aanden fra Otteogfyrre“ er for ham eet med den Folkeand, hvoraf han selv havde været besjælet fra sin Ungdom, men som nu paa en forunderlig Maade havde bredt sig over hele Folket. Han var inderlig vel tilpas ved saaledes at være kommet i fuld Samklang med sine Landsmænd og faa dem i Tale som aldrig før.

Det var især Kampen for Fædrelandet, som fyldte hans Sind. Hans to egne Sønner var med som Frivillige. Han jublede over Sejrene og trøstede efter Nederlagene. Men det harmede ham, da der midt under Krigen blev sluttet en Vaabenhvile, som for en Tid gav Sønderjyderne i Fjendens Vold. — Efter det store Slag ved Isted, den 25. Juli 1850, fortalte hans Sønner ham et Træk, som gjorde dybt Indtryk paa ham. Der laa under Slaget en menig Mand dødelig saaret ved Siden af den Vej, hvor Hærafdelingerne rykkede frem og tilbage. Han ænsede ikke sine egne Saar, fordi han var aldeles optaget af Kampens Udfald. Og da Danskerne tilsidst drog forbi med de Kanoner, som de havde taget fra de slagne Fjender, udbrød han døende: „Aa, Herregud! saa skulde jeg dog endnu ha' den Glæde!“ — Grundtvig skrev et dejligt Digt til denne Menigmands Ære. Hans Død var jo et slaaende Vidnesbyrd om, hvorledes Folkeanden kan fylde et Menneske, saa han glemmer sin egen Lidelse og gladelig ofrer sit Liv for den fælles Sag. Her kom det for Dagen, hvad Grundtvig altid havde troet paa, at der ulmede en dyb Ild under

Asken, selv i Folkets Dvaletider. Nu slog den ud i lyse Luer, da det gjaldt Liv eller Død for hele det danske Folk. — Med dette for Øje manede han dem, som vilde arbejde for Folkeoplysningen, til at gøre den ny Skole lige saa dansk, som det Hjertelag var, hvormed Folket havde kæmpet i Krigen.

Og I, som Lys vil tænde
 I Borgestuen her,
 O, lader Lyset brænde,
 Saa det er Ilden værd!
 Saa Danmarks Engel ser med Smil og Graad
 I Lys sit Hjerte og sin Daad!

Dette Syn paa Folkeoplysningens Udspring af Folkelivet møder vi hos Christen Kold, der straks efter Treaarskrigen begyndte den første ægte Folkehøjskole i Danmark. Han havde selv som Frivillig været med i Krigen i 1848, og han sagde tit senere: „Der gaar ikke en Dag, hvor jeg ikke tænker paa Aanden fra Otteogfyrrer. Det er min Skoles Maal at gøre den Aand varig hos det danske Folk!“

Danskerne fik som bekendt midt under Krigen en fri Forfatning ved Grundloven af den 5. Juni 1849. Og her var Grundtvig ogsaa med, skønt han ikke delte de Nationalliberales Begejstring for politisk Flertalsstyre. Han lod sig vælge ind i den grundlovgivende Rigsforsamling og talte djærve Ord for det, som han ansaa for ægte Folkefrihed paa alle Omraader. Da der blev Spørgsmaal om Valgretten, ønskede han den gjort saa almindelig som muligt. Og hver Gang der i de senere Aar blev Tale om dens Indskrænkning, stod han fast paa, at man aldrig burde tage en Rettighed fra det menige Folk, som det engang havde faaet. — Han blev for saa vidt en god „Demokrat“. Men Hovedsagen ved en fri Forfatning blev dog altid for ham, at Folket og hvert

enkelt Menneske fik Frihed til at udvikle sig efter sit indre Væsen. Derfor var Forsamlingsfriheden, Ytringsfriheden, Religionsfriheden og Næringsfriheden ham langt mere værd end Retten til politisk Flertalsstyre. — Han blev siddende nogle Aar i Rigsdagen og tog ofte Ordet. Men det kan ikke nægtes, at han tit talte som for døve Øren, da han slet ikke kunde indordne sig i Partivæsenet eller tilegne sig den parlamentariske Taktik. Hans Betydning laa kun i, at han stod paa Tinge som Talsmand for de folkelige Grundtanker, der dog nødvendig maa glemmes under den Kamp om Magten, som gerne fylder de egentlige Politikeres Sind. — Ad en anden Vej fik hans Tanker dog en voksende Indflydelse paa Lovgivningen og Rigets Styrelse. Der kom nemlig i Aarenes Løb til at sidde adskillige Mænd i Rigsdagen, som var „Grundtvigianere“ af Overbevisning og gjorde dette gældende i deres politiske Arbejde. De dannede endog til Tider et særligt politisk Parti. Det stemmede dog bedre med Grundtvigs Ønsker, naar hans Venner ikke saaledes skilte sig ud, men søgte at virke som en Surdej i det almindelige Borgerliv baade i og udenfor Rigsdagen.

Paa de Felter, som laa ham nærmest, i Kirken og Skolen, fik Folkefriheden gennemgribende Betydning. Al Statskirketvang blev ophævet. Lægfolk kunde samle sig til fri Opbyggelse og Religionsøvelse. Indenfor Statskirken, der nu fik Navn af Folkekirken, blev Forholdet mellem Præst og Menighed friere. Sognebaandet blev løst ved en særlig Lov i 1855, der tillod enhver, som var misfornøjet med sin Sognepræst, at søge til en anden, naar denne var villig til at betjene ham. Følgen var, at Præsterne ikke mere følte sig som eneraadende Sognehyrder, men maatte stræbe at vinde sig en Kreds af frivil-

lige Tilhørere. Og dette bragte Menighedslivet til mere Bevidsthed hos begge Parter.

I Skolen gjorde den samme Frihed sig ogsaa gældende. Grundloven hjemlede Forældrene Ret til at lade deres Børn undervise hjemme eller i fri Skoler, naar Undervisningen kun stod Maal med den, der gaves i den offentlige Folkeskole. Og da Grundtvig hævdede, at Opdragelsen var Hjemmenes Sag, og var en skarp Modstander af den offentlige Skoles Lærebogsundervisning, voksede der snart en Række Friskoler op, hvor Undervisningen blev givet paa en friere Maade med Fortælling af Bibel- og Fædrelandshistorie og med glade Sange i Skolestuen. — Nu begyndte ogsaa folkelige Højskoler at rejse sig i alle Landets Egne, og det varede ikke længe, inden Staten gav Støtte til dem uden at kræve mindste Indflydelse paa deres indre Ordning. — De fri, grundtvigske Skoler paavirkede mange af den offentlige Skoles Lærere, og ad denne Vej blev Grundtvigs Ideer mer eller mindre optagne i alt dansk Skolevæsen.

Som Præst havde Grundtvig længe hævdet, at Folkelighed og Kristendom stod i uløseligt Forhold til hinanden. Kristendommens Maal var ikke alene at frelse de enkelte Sjæle men at genføde Menneskelivet i det hele. Men derfor var en dyb folkelig Vækelse nødvendig som Forberedelse til Evangeliets Forkyndelse, saaledes som Johannes Døber var gaaet forud for Kristi Komme til Israels Folk. — Dette stadfæstede sig klart efter 1848. Det store Folkerøre efterfulgtes af langt mere levende Kristendom i Landet, end man før havde kendt. Grundtvigs Præstevener fik den gudelig vakte Almue i Tale og førte den fremad til mere Oplysning og friere Syn paa Menneskelivet. Saaledes dannedes der et vaagent

Folk med kristelig Tro, menneskelig Oplysning og driftigt Arbejde i Haandens Verden. De gammel- dags Theologer rystede vel paa Hovedet ad den løse Højskoleoplysning og dens farlige Blanding af He- denskab og Kristendom. Men Livet blomstrede uan- fægtet deraf med stærke Salmer og glade Folkesange. Det var aabenbart blevet Foraar i Danevang, og Grundtvig saae med inderlig Glæde sit „urimelige Haab“ fra de unge Dage virkeliggøres trindt om- kring ham.

Imens hans Indflydelse saaledes voksede ud over hele Landet, virkede han selv trofast som Præst inde i Hovedstaden. — I 1851 døde hans Hustru Elisabeth efter 33 Aars Ægteskab. Men kort efter giftede han sig igen med en adelig Godsejerinde, Fru Marie Toft, født de Carlsen. Dette andet Ægteskab varede kun i tre Aar, men blev en forunderlig lykkelig Tid for den 70-aarige Mand. Fru Marie var en højtbegavet Kvinde, der anderledes kunde følge Grundtvig paa hans aandelige Bane end hans første retsindige Hu- stru. Han oplevede en anden Ungdom, især i de Somre, da de boede paa hendes Herregaard Rønne- bæksholm i Sydsælland. Han skrev Kærlighedsdigte til hende, fulde af Hjertets Fyrighed. Men især var det ham et stort Under, at de kunde være aldeles fælles om det helligste, et troende Menneske ejer. Hun fødte Sønnen Frederik Lange Grundtvig, der ejede en Aare af sin Faders Digterblod, og som i sin Manddomsalder kom til at virke for hans kirke- lige og folkelige Grundtanker blandt de Danske i Nordamerika. Men hans Fødsel kostede Moderen Livet til usigelig Sorg for hendes gamle Ægte- fælle.

Dog bar han Sorgen som en kristen Mand og vir- kede videre i sit Kald med usvækket Aandskraft.

— I 1858, da han var henved 75 Aar gammel, giftede han sig tredje Gang, med en Kvinde paa 32 Aar: Enkefru Asta Reedtz, født Komtesse Frijs-Frijsenborg. Folk lo eller rystede paa Hovedet ad dette Giftermaal. Men det viste sig snart at blive til Lykke baade for ham selv og hans store Vennekreds. Fru Asta Grundtvig forstod nemlig baade at danne et lyst Hjem for Gubben og at aabne dets Døre for andre. Dette Hjem blev Arnestedet for Grundtvigs hjertelige og aandelige Liv i hans sidste fjorten Leveaar. Han saae sig omgivet af en stor Børneflokk. Fru Asta havde nemlig fire Smaabørn fra sit første Ægteskab, han selv havde Sønnen Frederik, og i 1860 fik de endnu en lille Datter. — I deres Kreds oplevede Grundtvig Hjemlivets Herlighed som aldrig før. Han samlede hver Morgen Kone, Børn og Tjenestefolk om sig til Sang og Bøn. Og denne Gudstjeneste i Hjemmet lærte ham det kristne Menighedsliv at kende i dets barnligste, mest inderlige Form. Han erfarede, at det kristne Hjem er Livscellen, hvorpaa hele Guds Kirke menneskelig talt maa bygges, og derom vidnede han i sine sidste Aar varmt ved Gudstjenesterne i Kirken.

Men Grundtvigs Hjem blev fra nu af ogsaa Brændpunktet for det aandelige Liv i en langt videre Kreds. — Han havde før været temmelig utilgængelig i sit Studerekammer. Men da han i sin høje Alder maatte indskrænke sit Arbejde blandt Bøgerne og kom til at leve mere i Dagligstuen, tog han gerne imod Væners Besøg og kunde ved Lejlighed se en stor Kreds samlet om sig. — Ved det nordiske Kirkemøde, der holdtes i København 1857, havde Grundtvigs Syn paa det levende Guds Ord i Menigheden været det brændende Spørgsmaal. En af hans mest selvstændige Disciple, Søren Kierkegaards Broder, Biskop

P. C. Kierkegaard, havde holdt en aandsbaaren Tale derom, som greb den store Forsamling og især be-
 gejstrede mange af de unge Theologer, som deltog
 i Mødet. En af dem, den senere Højskoleforstander
 Ludvig Schrøder i Askov, har sagt, at han ved den
 Tale fik et Indtryk af det levende Ords Magt, som
 blev bestemmende for hans Livsgerning. — To Aar
 efter holdtes der et nyt nordisk Kirkemøde i Lund,
 hvor Biskop Thomander var Vært. Og her var det
 atter Grundtvigs kirkelige Anskuelse, hvorom der
 især spurgtes. En Flok af de unge Deltagere: L.
 Schrøder, Ernst Trier, Jens Nørregaard, Nordmæn-
 dene O. Arvesen og Herman Anker m. fl. talte ivrigt
 derom, mens de om Aftenen sejlede hjem til Køben-
 havn. Grundtvigs Svigersøn og Kapellan, P. O. Boj-
 sen, sad iblandt dem, og det Spørgsmaal blev rejst,
 om Grundtvig ikke kunde overtales til at holde en
 Række historiske Foredrag for de Unge til Oplys-
 ning om hans Livssyn. Dette Ønske imødekom
 Grundtvig og hans Hustru med Glæde. Og i et Par
 følgende Vintre indbød de Ungdommen til at samles
 i deres rummelige Hjem paa Gamle Kongevej for at
 høre „den Gamle“ fortælle Kirkehistorie.

Dette blev Grundtvigs sidste historiske Arbejde.
 Af *Kirke-Spejl*, hvori Foredragene blev trykt, kan
 man se, hvorledes han tog Sagen. Han forelæste ikke,
 som de theologiske Professorer, om Dogmelære,
 Paverækker, Kætterstridigheder o. s. v. Men han frem-
 stillede, hvorledes Guds Ord har vandret over Jor-
 den og skabt de store Folkemenigheder med hver sit
 menneskelige Særpræg. I Fortællingen om den dan-
 ske Menighed i det sidste Aarhundrede dvælede han
 ved sit eget bevægede Liv og førte Tilhørerne ind i
 den Ordets Opstandelse fra de Døde, hvortil han
 selv havde været Redskab. Det blev en god Indvielse

for dem, der senere gik ud i Landet som Ordets Tjenere i Menigheden.

Men der samledes endnu større Vennekredse til personligt Møde med Grundtvig i hans sidste Leveaar. — I 1861 var det 50 Aar siden, han var blevet præsteviet, og dette gav Anledning til en højtidelig Fest. Den gamle Præst blev hædret af Kongen med samme Rang som Sællands Biskop. Hans Venner gav ham en stor Sum Penge, der skulde bruges til en folkelig Udgave af hans Sangværk. Og paa den milde Majdags Aften holdtes der et Møde i hans Have med mange Hundrede Deltagere, som hyldede ham med en lang Række Taler og Sange. — Denne Fest blev Forbilledet for de følgende Aars „Vennemøder“, hvor til Folk kom dragende fra alle Egne af Landet, og hvor der blev talt frit og hjerteligt om kristelige og folkelige Spørgsmaal, som var oppe i Tiden.

Ved disse Vennemøder, der i Regelen holdtes i Dagene omkring hans Fødselsdag, den 8. September, kunde den gamle Høvding i en Hird af Præster og med en hel lille Folkehær om sig ret faa Lejlighed til at lægge sine Venner paa Sinde, hvad han ansaa for sin aandelige Arv til Efterslægten. Han advarede dem imod at danne et Parti. Han vilde selv paa ingen Maade være „Grundtvigianer“. De skulde leve midt i deres Folk og virke for, at alle fik Del i det Lys og det Liv, de ejede. — Han talte Gang paa Gang om, at Kristenlivet trives bedst i fuld udvortes Frihed. Folkekirken skulde derfor gøres meget mere rummelig. Indenfor dens Mure skulde fri Præster i fri Menigheder afløse de gamle Sognehyrder med deres geografiske Distrikt. — Han vilde nødigt se sine Venner træde ud af Folkekirken. Men hvis den nødvendige Frihed ikke snart blev givet, kunde de dog for Livets Skyld blive nødt til at gøre det. Da Præ-

sten Vilhelm Birkedal i 1866 blev afsat af politiske Grunde, var Grundtvig rede til at træde ud af Folkekirken sammen med ham. Men det glædede ham meget, da Valgmenighedsloven fra 1868 gjorde dette unødvendigt.

Grundtvig bragte ogsaa Skolesagen paa Bane ved Vennemøderne og udtalte Haabet om, at det med Tiden maatte blive en aldeles fri Sag for Hjemmene, hvorledes de vilde have deres Børn underviste. — De mange Højskoler der opstod, især efter Krigen i 1864, fyldte ham med Faderglæde. Han sagde spøgende, at nu maatte man bruge Fingrene paa begge Hænder for at tælle dem. Men den Højskolemand, som han satte højest, var C. Kold. — Da nogle af Grundtvigs københavnske Venner rympede paa Næsen ad denne lille Skolemand fra Fyn, fik han ham til at tale ved det store Vennemøde i 1866 og fremstillede ham for Forsamlingen som en „Hovedmand for Folkeoplysningen i Danmark“. Kolds Tale var en Fortælling om, hvorledes han var blevet Folkelærer, hvorledes han havde erfaret Magten i det levende Ord, og hvorledes han var kommet til at sætte sin Opgave mere i at „oplive“ end i at „oplyse“ Ungdommen. Den Tale staar endnu som det ypperste Udtryk for, hvad der er Sjælen i den grundtvigske Folkehøjskole.

Krigen i 1864 med Tabet af Sønderjylland var selvfølgelig en stor Sorg for Grundtvig. Men den ned slog ikke hans Haab om, at alle Danske ved Guds Styrelse en Gang skulde samles igen. Han havde ved Slutningen af Trearskrigen hævdet Danmarks Ret til sin gamle Grænse ved Ejderen. Men efter Oplevelsen i 1864 blev han klar over, at det, som skulde vindes tilbage, kun var den Del af Sønderjylland, som selv vilde være dansk,

Da de Konservative efter Krigen i 1864 vilde benytte Folkets Svaghed til at indskrænke den Frihed, der var givet ved Grundloven af 1849, kæmpede han som en Løve derimod. Han lod sig som en Olding paa 83 Aar vælge ind i Landstinget og talte vægtige Ord om den „Bitterhed, Splid og Krebsgang“, som det vilde volde, hvis man gjorde Skaar i den almindelige Valgret, som een Gang var givet hele Folket. Men han sluttede dog sine Taler paa Thinge med det Ord, at ihvor det saa gik, var han vis paa,

At Danmark skal staa, mens Bølgerne rulle!

Saaledes talte Gamlingen, der som ung Digter havde begyndt med at varsle om Fædrelandets snarlige Undergang. Han viste derved, at han ved sin Deltagelse i Folkelivet, trods alle Ulykker og Nederlag, var vokset i Haabet og havde vundet det Frisind, som er den levende Alderdoms Hæder.

I 1867 blev Grundtvig for en Tid sindssyg, som han havde været det i 1810. Men han kom over det og virkede endnu i fem Aar som Præst ved Vartov. Hans Kæmpeskikkelse var sunket sammen, og hans furede Aasyn med det snehvide Haar og Skæg gjorde Indtryk af stor Ælde. Men naar man lyttede til den dybe Røst, hvormed han lyste Velsignelsen fra Alteret, og naar Menighedens mægtige Salmesang brusede om ham, da fik man Billedet for sig af en gammel Eg med susende Løv, der stod midt i Skoven, omtonet af Foraarets Fuglesang.

Den 1. September 1872 prækede Grundtvig sidste Gang i Vartov Kirke. Dagen efter sov han roligt hen i sin Stol paa Landstedet Store Tuborg ved Strandvejen — „som Sol i Høst gaar ned“. — Der var indbudt til Vennemøde paa hans 89de Aars Fødselsdag. Men dette forvandlede nu til en gribende Mindefest

med flere Tusinde Deltagere ved hans Jordefærd i København og Gravlægning paa Køge Aas, ved Siden af hans anden elskede Hustru.

Ved denne Lejlighed skrev Bjørnstjerne Bjørnson sin bekendte Sang:

Ligesom Vølven i Nordfolkets Gry
 Steg over Sagnenes Vande,
 Talte om alt under Hav, over Sky,
 Dukkede som synkende Lande, —
 Talen tilbage, evindelig ny,
 Skulde stande —

Saadan i Nordfolkets Nytid han staar,
 Under nys dukkede hans Pande,
 Synerne efter som Solskyer gaar
 Over de hav-slagne Lande; —
 Nordfolkets Udsigt i tusende Aar
 Skal de rande!

*

Nu er der gaaet over 60 Aar siden Grundtvigs Død. Men den Dag i Dag kommer hans Navn oftere paa Folks Læber end nogen anden Mands. Der staar endnu Strid om hans Tanker. Men rundt om i Verden spørger Menneskevenner om, hvad han har udrettet, især til Folkeoplysningens Fremme. — Gid da især Nordens Folk maa tilegne sig saa meget af hans Syner, som kan tjene til Gavn for Menneskelivet i kommende Dage!
